

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 - КМР. 1741 "С" 2022.11.21. 23. ПЗ

ПОСВЯЩЕННИЙ ЯРОСЛАВ АНДРІЙОВИЧ

2023 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
НУБІП України
Економічний факультет

УДК: 330.131.5:637.2

НУБІП України
ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

_____ **Анатолій ДІБРОВА** _____ **Вікторія БАЙДАЛА**
(підпис) (підпис)

« » 2023р. « » 2023р.
НУБІП України
МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Економічна ефективність молочного скотарства»
Спеціальність 051 – "Економіка"
Освітня програма Економіка підприємства
НУБІП України

Орієнтація освітньої програми Освітньо - професійна

Гарант освітньої програми к.е.н., доцент	_____ (підпис)	Тетяна ГУЦУЛ
Керівники кваліфікаційної магістерської роботи д.е.н., проф.	_____ (підпис)	Вікторія БАЙДАЛА
к.е.н, доцент (науковий ступінь та вчене звання)	_____ (підпис)	Віталій ШАГОРНИЙ
Виконав	_____ (підпис)	Ярослав ПОСВЯЩЕННИЙ

Київ – 2023

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н., проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Посвященному Ярославу Андрійовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми освітньо - професійна

Тема магістерської роботи: «Економічна ефективність молочного скотарства»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від "21" 11. 2022 р. №1741 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 2023/11.05

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: звітність сільськогосподарських підприємств

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методологічні засади економічної ефективності галузі тваринництва
2. Економічна оцінка розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах
3. Шляхи покращення економічної ефективності молочного скотарства

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання "21" листопада 2022 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

к.е.н., доцент

Вікторія БАЙДАЛА

Віталій НАГОРНИЙ

Завдання прийняв до виконання

Ярослав ПОСВЯЩЕНИЙ

РЕФЕРАТ

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності молочного скотарства.

Об'єктом дослідження виступають сучасний стан та розвиток галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом аналізу є підприємство ТОВ «Українська молочна компанія» реалізує стратегію сталого розвитку на основі застосування передових технологій у виробництві високоякісного.

Мета магістерської роботи – це обґрунтування теоретичних, і практичних засад розвитку та підвищення економічної ефективності функціонування галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, зокрема молочного скотарства.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

З'ясування теоретичних основ та економічної сутності ефективності сільськогосподарського виробництва, в тому числі в галузі тваринництва, проведення оцінки сучасного стану галузі тваринництва, а саме молочного скотарства; обґрунтувати напрямки підвищення ефективності роботи та розвитку галузі тваринництва.

Розглянуто теоретичні аспекти процесу ведення та управління галузі тваринництва.

Проаналізовано та оцінено сучасний стан економічної ефективності молочного скотарства агропромислових підприємств. Запропоновано методи впровадження та шляхи підвищення ефективності молочного скотарства на підприємствах.

У першому розділі роботи проведено теоретичний аналіз сутності галузі тваринництва. Розглянуто економічну ефективність молочного скотарства по Україні.

У другому розділі проведено характеристику, аналіз та стан молочного скотарства підприємства ТОВ «Українська молочна компанія» та проведено аналіз і порівняння по рокам та під час повоєнного стану по Україні.

У третьому розділі були приведені загальні аспекти підвищення економічної ефективності молочного скотарства як по Україні, так і за аналізом ТОВ «Українська молочна компанія».

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА	8
1.1. Роль і значення тваринництва в сільськогосподарському виробництві... 8	
1.2. Продукція тваринництва та показники оцінки вигоди та її ефективності.....	14
1.3. Системний підхід до визначення ефективності молочного скотарства..	27
РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	27
2.1. Аналіз, динаміка та оцінка виробництва продукції молочного скотарства в Україні.....	27
2.2. Загальна характеристика підприємства ТОВ «Українська молочна компанія».....	36
2.3. Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва ТОВ «Українська молочна компанія».....	46
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА	51
3.1. Прогнози орієнтири розвитку виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.....	51
3.2. Удосконалення системи ефективності управління молочним скотарством за допомогою програмного забезпечення.....	56
3.3. Шляхи удосконалення виробництва і використання кормів у молочному скотарстві.....	63
ВИСНОВОК	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	79

НУБІП УКРАЇНИ

ВСТУП

НУБІП України

Сільське господарство є однією з найважливіших галузей національної економіки. Воно виробляє продукти харчування для населення, сировину для перероблення промисловістю, забезпечення суспільства. Тому нині головною проблематикою стоїть завдання подальшого підвищення ефективності молочного тваринництва.

НУБІП України

Однак ситуація навколо молочного скотарства наразі давно є складною.

Великі наслідки залишила окупація регіонів та бойові дії на більшості територій

НУБІП України

України і в районах, де ведуться бойові дії та знаходяться в зоні окупації. Ефективність виробництва молока, основного продукту, є нестабільною та низькою у значній кількості підприємств. Як наслідок, скорочується поголів'я корів та зменшуються валові надії молока.

НУБІП України

Об'єктом аналізу є підприємство ТОВ «Українська молочна компанія» реалізує стратегію сталого розвитку на основі застосування передових технологій у виробництві високоякісного молока Екстра-класу молочному скотарстві, вирощуванні нетелей ВРХ, а також у виробництві кормів і зерна.

НУБІП України

Актуальність теми. Розвиток тваринництва відповідає пріоритетам держави, оскільки забезпечує виконання низки важливих завдань: забезпечення продовольньої безпеки країни; покращити забезпечення населення якісними продуктами харчування; підвищення рівня зайнятості в сільській місцевості та доходів сільського населення, переважно зайнятого у сільськогосподарському виробництві; обмежити негативні процеси депопуляції в селі, сприяти згуртованості селян у сільській місцевості та забезпечити розвиток їх соціальної інфраструктури.

НУБІП України

Теоретичною основою проведених досліджень є положення економічної теорії, праці вчених щодо розвитку сільського господарства та молочного скотарства, проблеми функціонування ринку молочної продукції, сучасність

концепцій підвищення економічної ефективності в нових економічних умовах та повоєнне становище країни та доходи сільськогосподарських підприємств.

Основним напрямом розвитку галузі є значне збільшення обсягів виробництва всіх видів продукції тваринництва, в тому числі молока, яловичини, свинини та птиці. Додатковими резервами економічної ефективності галузі має бути підвищення якості продукції, що випускається, та її екологічна безпека.

Мега магістерської роботи - це обґрунтування теоретичних, і практичних засад розвитку та підвищення економічної ефективності функціонування галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, зокрема молочного скотарства.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- з'ясування теоретичних основ та економічної сутності ефективності сільськогосподарського виробництва, в тому числі в галузі тваринництва;

- проведення оцінки сучасного стану галузі тваринництва, а саме молочного скотарства;

- обґрунтувати напрямки підвищення ефективності роботи та розвитку галузі тваринництва.

Об'єктом дослідження виступають сучасний стан та розвиток галузей тваринництва в сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти підвищення економічної ефективності молочного скотарства.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти України, статистична, фінансова звітність підприємства, звіт про посівні площі сільськогосподарських культур, звіт про реалізацію продукції сільського господарства, звіт про площі та валові збори врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду, основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, матеріали науково-практичних конференцій, інформація Інтернет видань та веб-сайтів.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА1.1. Роль і значення тваринництва в сільськогосподарському
виробництві

Тваринництво — важлива галузь сільського господарства, на яку припадає майже половина загальної продукції. Важливість галузі тваринництва визначається її значним впливом на економіку сільського господарства, в міру забезпечення необхідними продуктами харчування.

Найпопулярнішими напрямками спеціалізації тваринництва в Україні залишаються:

у тваринництві - молоко, м'ясо, молочні продукти; у свинарстві - м'ясо, сало, напівсало, шкіра; у птахівництві - яєчне, м'ясо, бройлерне та змішане.

М'ясо, молоко та яйця є одними з основних продуктів харчування людей з високими поживними властивостями. В іншому випадку нормальний рівень харчування не може бути гарантований без цієї продукції.

Розвиток галузі тваринництва створює можливості для ефективного використання праці та матеріалів у сільському господарстві цілий рік. У тваринництві відходи рослинного походження використовуються і утворюють цінні органічні добрива — гній і гнійні рідини (добрива).

Тваринництво в Україні поширене на всій території, але деякі галузі підпорядковуються певним географічним умовам. Тваринництво найважливіша галузь тваринництва, заснована на тваринництві. У промисловості зосереджено 65% традиційно вирощеного тваринництва. Його основна продукція - м'ясо і молоко. Залежно від цього виділяють наступні галузі спеціалізації тваринництва: молочна, молочно-м'ясна, м'ясна та м'ясо-молочна. Завдяки

економному використанню худоби сільськогосподарські підприємства отримують і постачають населенню молоко, яловичину і телятину, а підприємствам харчової та переробної промисловості — сировину. Молоко та

молочні продукти, отримані в результаті переробки молока, мають важливе значення для харчування людей. Молоко містить близько 120 надзвичайно

цінних інгредієнтів. До їх складу входять білки (глобулін, казеїн, альбумін), вуглеводи, жири, різні вітаміни і мікроелементи, яких немає в інших харчових продуктах. Тому споживання молока забезпечує повноцінне харчування людини.

Залежно від економічних і природних умов тваринницька продукція може

мати напрями на молочний, молочно-м'ясний, м'ясо-молочний і м'ясні спеціалізації.

Основною продукцією молочного скотарства на спеціалізованих підприємствах є молоко, ринкова вартість 80-85%, частка ринку в структурі

товарної продукції близько 75%. Обсяг виробництва м'яса там визначається кількістю вибраканих корів в основному стаді. Молоком займаються

сільськогосподарські підприємства околиць великих міст (Київ, Львів, Одеса) і промислових центрів (Донбас, Дніпро).

Молоко є швидкопсувним продуктом, і його транспортування є непростим.

Виробництво молока на спеціалізованих підприємствах у великих замських зонах є дуже ефективним. Однак функціонування великих тваринницьких ферм призводить до погіршення стану навколишнього середовища. Цей факт слід

враховувати в комплексному техніко-економічному та екологічному обґрунтуванні розміщення тваринницьких ферм.

Молочне та м'ясне скотарство є найбільш розвиненим в Україні. Прошові надходження від продажу сирого молока становлять близько 50% ринкового виробництва. Молочне та м'ясне скотарство зосереджене в поліських та

лісостепових регіонах. М'ясо-молочні ферми в основному розташовані в передгірних та гірських районах. Тут велика рогата худоба використовується

переважно для розведення і становить не більше 30-35% у структурі стада. М'ясне скотарство найбільш поширене в степових районах, де є всі умови для ефективного виробництва м'яса великої рогатої худоби.

Основним завданням тваринницької галузі є забезпечення населення високоякісними, поживними та вітаміновмісними продуктами харчування, а також сировиною для промисловості. Крім того, тваринництво має важливе екологічне значення, оскільки постачає сільському господарству органічні добрива. При внесенні в ґрунт органічні добрива повертають у природу значну кількість органічних речовин, покращують родючість, вміст гумусу та розвиток мікрофлори, посилюють процеси ґрунтоутворення та матеріальний цикл сорту. На жаль, останнім часом в Україні спостерігається катастрофічне скорочення поголів'я продуктивної худоби та значне зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції.

На розвиток тваринницької галузі негативно впливають недосконалість ціноутворення, диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, відсутність державної підтримки та інші фактори. Низька продуктивність худоби є однією з головних причин низької прибутковості тваринницької галузі не лише через низьку якість тваринницької сировини, а й через високу трудомісткість.

Поголів'я ВРХ все ще не є стабільним, але темпи скорочення сповільнюються, оскільки керівники господарств та експерти розуміють, що подальше скорочення порушить крихкий баланс між поголів'ям ВРХ, кормовою базою забезпечення, виробничими ресурсами та робочою силою.

Згідно з аналізом, вітчизняна галузь тваринництва повинна продовжувати рухатися в напрямку розширення потенціалу виробництва м'яса та молока. Однак сьогодні ці галузі, за винятком молока, не є прибутковими. А поголів'я молочних корів зменшується і галузь скорочується, незважаючи на рентабельність.

Причиною є те, що молочне скотарство постачає свою супутню продукцію таку,

як припід, галузі відгодівлі молодняку великої рогатої худоби, а ця галузь є збитковою, підприємства не хочуть займатися відгодівлею, відповідно припід не потрібен, отже вирізають і молочних корів.

Отже, оскільки попит на м'ясо та молоко не задовольняється навіть для повноцінного харчування населення, а більшість промислових підприємств змушені використовувати імпортовану сировину, українське сільське господарство потребує пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва цих видів продукції. Однак, оскільки молочне скотарство, відгодівля молодняку великої рогатої худоби та відгодівля свиней потребують значних інвестиційних витрат та мають тривалий часовий лаг, розвиток цих галузей потребує державної підтримки. Державна підтримка також необхідна з огляду на те, що сьогодні частина сільськогосподарських підприємств не може виробляти продукцію через тимчасову окупацію, а підприємства в інших регіонах змушені постачати продовольство не лише у власну країну, а й на окуповані території.

На сьогоднішній день уряд вже вжив заходів для допомоги фермерам, таких як запровадження пільгових кредитів. Однак ці заходи в основному стосуються сектору рослинництва в умовах посівної кампанії воєнного часу. Для того, щоб підтримати тваринницький сектор, необхідно перевірити внутрішні резерви підприємств та застосувати відповідні державні заходи.

Для відродження та подальшого розвитку потенціалу тваринницького сектору в Україні необхідно вжити наступних заходів.

1. Відродження та розширення тваринницької галузі, зокрема молочного та м'ясного скотарства, свинарства та птахівництва. Однак ці галузі не можуть існувати без державної підтримки. Одним із заходів державної підтримки могло б стати створення умов та фінансування створення виробництв із замкнутим циклом, де частина продукції рослинництва використовується для годівлі худоби, а продукція тваринництва переробляється на готову продукцію на власних переробних заводах/підприємствах або підприємствах-партнерів.

2. Налагодження співпраці з переробними підприємствами самими сільськогосподарськими підприємствами на основі довгострокових відносин з постачання сировини з відповідними закупівельними цінами

3. Створення кооперативів з первинної переробки молока дрібними виробниками молока, особливо домогосподарствами населення, щоб вони могли продавати своїм членам молоко вищої якості за вищими цінами.

4. Створення кооперативів дрібними сільськогосподарськими виробниками молока та продукції вирощування великої рогатої худоби та свиней у вигляді міні-цехів з переробки молока та м'яса, наприклад, крафтових сироварень, крафтових ковбас тощо. Сировину постачають члени таких кооперативів. Держава повинна надавати пільгові кредити та податкові пільги для стартапів, принаймні на початкових етапах становлення. Такі заходи не лише відродили б тваринницьку галузь, але й створили б нові робочі місця для сільського населення та дозволили б їм продавати перероблену продукцію з доданою вартістю за цінами, вищими за ціни на сировину.

5. Розширення у великих та дрібних сільськогосподарських товаровиробників мереж власних переробних підприємств дасть можливість Україні в цілому збільшити власний експортний потенціал галузі, причому не за рахунок сировини, а за рахунок готової продукції. Згідно прогнозу розвитку світового аграрного ринку на 2018-2027 рр., відкриваються нові можливості в Індії, країнах Близького Сходу та Північної Африки. Оскільки прогнозується зростання населення на 1-2% та потреби у продуктах харчування [25].

Сьогодні важливо зазначити, що Україна все ще має шанс не лише збільшити свою частку у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією, а й зайняти передові позиції у світі. Таким чином, Україна може по праву зайняти цю нішу і задовольнити потреби населення світу в продовольстві, в тому числі продуктах кінцевого споживання. Водночас, існують й інші сприятливі фактори для розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції для українських

компаній, такі як близькість до Чорного та Середземного морів і відповідне транспортне сполучення. Сільськогосподарська продукція повинна відповідати міжнародним стандартам. Однак сьогодні держава повинна не лише запровадити пільгове кредитування, а й створити інвестиційні умови для створення агропереробних виробництв, у тому числі тваринницьких, як для вітчизняних, так і для іноземних компаній. Це дало б змогу відкрити нові підприємства, компанії, виробничі заводи, які б виробляли продукцію, що відповідає міжнародним стандартам якості. Після перемоги України коло іноземних інвесторів значно розшириться, адже Україна своєю боротьбою за незалежність завжди доводила світові своє право на частку у світовій економіці та міжнародній торгівлі.

6. Для того, щоб розширити сектор тваринництва, необхідно збільшити площу земель, що використовуються під кормові культури. Тому уряди повинні запровадити механізми, які забезпечать дотримання раціональної сівозміни, включаючи кормові культури. Раціоналізація структури посівних площ дозволить тваринницькому сектору забезпечити себе кормами, що позитивно вплине на родючість ґрунтів.

7. Державна підтримка фермерів у вигляді пільгових кредитів на встановлення альтернативних видів палива та джерел енергії для зменшення споживання енергетичних ресурсів та зниження собівартості продукції.

Таким чином, потенціал тваринницької галузі України має велике значення не тільки для нашої країни, але й для світу в цілому. Більше того, в міру витіснення росії зі світової економіки роль України в забезпеченні продовольством населення планети буде зростати. Тому роль України у подоланні голоду не дає їй права допустити занепад тваринницької галузі.

1.2. Продукція тваринництва та показники оцінки вигоди та її ефективності

Важливою узагальнюючою характеристикою діяльності сільськогосподарських підприємств є ефективність виробництва.

Основним завданням тваринницької галузі є забезпечення населення якісними, поживними, вітамінними продуктами харчування та промисловою сировиною. Крім того, тваринництво має важливе значення для навколишнього

середовища, оскільки постачає сільському господарству органічні добрива. При внесенні органічних добрив у ґрунт значна кількість органічних речовин повертається в природу, покращуючи родючість, вміст гумусу та розвиток мікрофлори, а також сприяючи ґрунтоутворенню та матеріальному циклу сортів.

На жаль, останнім часом в Україні спостерігається швидке скорочення поголів'я продуктивної великої рогатої худоби та значне зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції.

На розвиток тваринницької галузі негативно впливають цінова недосконалість, різниця в промислових та сільськогосподарських цінових пропозиціях, відсутність державної підтримки та інші чинники негативно

впливають на розвиток тваринницької галузі. Низька продуктивність тваринництва є однією з основних причин збитковості тваринництва не тільки через низьку якість тваринницької сировини, а й через високу трудомісткість.

"Ефект" означає результат або наслідок якоїсь дії, причини або сили. Отже, ефективність слід розглядати як результативність витрат, вкладених у певну діяльність для досягнення бажаного результату.

Ефективність - це складна економічна категорія, пов'язана з цілеспрямованою, раціональною діяльністю людини.

НУБІП України

Ефективність має як якісний, так і кількісний аспекти. Для оцінки та вимірювання ефективності виробництва використовується система критеріїв та економічних показників.

Критерії як мірила економічної ефективності конкретизуються через показники. Показники є лише кількісним вираженням вищезазначених критеріїв і відображають рівень та динаміку ефективності.

Щоб визнати економічну ефективність сільськогосподарського виробництва, окремих його галузей, господарської діяльності підприємств різних форм власності, їх підрозділів, виробництва окремих культур, агротехнічних і зоотехнічних заходів, упровадження в виробництво комплексів, нових технічних розробок, досягнень науки і техніки, передового досвіду тощо використовують часткові або локальні критерії. У кожному окремому випадку критерій може набувати конкретнішої форми з урахуванням характеру й особливостей виробництва.

Поголів'я ВРХ ще не стабілізувалося. Динаміка скорочення сповільнюється, оскільки керівники та експерти зрозуміли, що скорочувати поголів'я ВРХ далі неможливо. Керівники господарств та експерти зрозуміли, що подальше скорочення поголів'я ВРХ порушить крихкий баланс між поголів'ям худоби та наявністю кормів. Швидкість скорочення сповільнилася, оскільки керівники господарств та експерти зрозуміли, що подальше скорочення поголів'я ВРХ порушить крихкий баланс між поголів'ям, кормами, виробничими ресурсами та робочою силою. Вони почали скорочувати поголів'я, корми, виробничі ресурси та робочу силу, оскільки зрозуміли, що крихкий баланс між ними буде порушено.

Критерієм економічної ефективності аграрного виробництва є збільшення обсягу чистої продукції за найменших затрат живої й уречевленої праці на її одиницю.

Ефективність - це досягнення максимальних результатів при мінімальних затратах живої та уречевленої праці, а також питомій економії часу. Для оцінки

економічної ефективності тваринництва слід використовувати систему показників.

Основними вартісними показниками є:

- вартість валової продукції, сума валового доходу і прибутку в розрахунку на одного працівника, в галузі, одну затрачену людино-годину, 100 грн виробничих основних засобів;

- сума виробничих затрат у розрахунку на 1 грн вартості продукції;

- рівень рентабельності виробленої та реалізованої продукції загалом;

- норма прибутку.

Для порівняльної економічної оцінки виробництва окремих видів продукції тваринництва та виявлення найбільш економічно вигідних видів тваринницької продукції використовується система натуральних і вартісних показників.

Основними показниками економічної ефективності виробництва продукції тваринництва є продуктивність праці, собівартість молока і м'яса та рентабельність. Продуктивність праці визначається часом, витраченим на одну тварину, та її продуктивністю.

У статистиці сільського господарства рівень рентабельності (PL) вимірюється у відсотках і визначається як частка від ділення різниці (R) між чистим доходом (виручкою) від реалізації сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) (NSP) та їх повною собівартістю на повну собівартість цієї продукції (робіт, послуг), помножена на 100, а саме:

$$PL = (NSP - C_T) : C_T \cdot 100 = R : C_T \cdot 100 \quad (1.1)$$

Розрахований показник може приймати від'ємні значення в разі, коли $R < 0$ і $C_T > NSP$, тобто коли повна собівартість перевищує суму чистого доходу (виручки) від реалізації та, відповідно, отримано збиток [39].

Якщо результат приймає нульове значення, рівень рентабельності вважається позитивним.

Визначення економічної ефективності виробництва молока ґрунтується на системі показників, за допомогою яких можна визначити поточний стан і рушійні сили економічного процесу та виявити резерви його покращення. При цьому необхідно враховувати відповідні характеристики молочної галузі.

З метою проведення економічного аналізу ефективності сільськогосподарського виробництва з урахуванням державної підтримки молочної галузі та обґрунтування розрахунку обсягів і напрямів дотації, відносні показники діяльності підприємств за обсягами виробництва видів продукції, що підлягають державному ціновому регулюванню, з урахуванням коштів, отриманих підприємством від держави на підтримку сільського господарства в частині виробництва тих видів продукції, які віднесені до об'єктів державного цінового регулювання.

Оскільки кошти державної підтримки, що надходять на підприємства, збільшують їхні доходи, розрахунок рівня ефективності (EL) здійснюють за формулами:

$$EL_i = (NSP_i + G_i : C_{Ti} : C_{Ti} \cdot 100) \quad (1.2)$$

де G_i – кошти державної підтримки на виробництво виду сільськогосподарської продукції – об'єкта державного цінового регулювання, що надійшли на підприємство протягом звітного року;

$i \in \{1, 2, 3, \dots, m\}$, m – кількість видів сільськогосподарської продукції – об'єктів державного цінового регулювання.

Для визначення ефективності використання виробничих фондів розраховують показник норми прибутку (Hn):

$$Hn = \Pi : (\Phi_{oc} + \Phi_{об}) \cdot 100, \quad (1.3)$$

де Φ_{oc} і $\Phi_{об}$ – середньорічна вартість відповідно основних виробничих фондів і оборотних фондів.

Цей показник є дуже важливим для характеристики ступеня ефективності сільськогосподарського виробництва та його подальших перспектив розвитку.

Це пов'язано з тим, що навіть якщо рентабельність окремих видів сільськогосподарської продукції знаходиться на однаковому рівні, умови для однакових темпів зростання виробництва цих видів сільськогосподарської продукції є неоднаковими, що зумовлено різним рівнем капіталомісткості.

З економічної точки зору індекс рентабельності показує, скільки грошових одиниць виробничих активів приносить кожна грошова одиниця. Зростання цього показника, як і показника рівня рентабельності, свідчить про підвищення ефективності виробництва. Важливо зазначити, що отримана фактична норма прибутку використовується як критерій для оцінки ефективності інвестицій у простих (недисконтованих) термінах.

Іншим важливим способом оцінки ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств є використання показника валової рентабельності. Валова маржа розраховується шляхом ділення валового прибутку, отриманого підприємством, на площу сільськогосподарських угідь. Як буде показано нижче, цей показник є особливо важливим для оцінки ефективності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції.

Розглянемо ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України за допомогою показників, що найчастіше використовуються в аналізі ефективності виробництва (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Економічна ефективність виробництва молока в Україні

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення 2022р. до 2018р.	
						+/-	%
Вироблено тис. т	11250,5	11112	11387,3	11486,8	11143,2	-115,7	-1,03
Середній річний удій молока від 1 корови, кг	6023,8	6143,0	6423,5	6 662,76	5803,8	-820,1	-3,65
Кількість реалізованої продукції, тис. т	1895,5	1961,6	2203	2278,4	2446,7	553,2	29,22
Повна собівартість продукції, млн. грн.	4335,04	5184,48	5871,58	8031,95	6932,07	2597,03	59,9
Чистий дохід, млн. грн.	5108,76	6142,02	6008,53	8918,49	7877,53	3809,73	74,57
Повна собівартість 1 ц продукції, грн.	228,94	264,3	266,52	304,25	328,3	99,36	43,4
Ціна реалізації за 1 ц, грн.	269,81	313,12	272,74	345,75	364,50	94,69	35,1
Витрати на виробництво 1 ц, грн.	199,64	232,79	242,63	272,54	294,20	94,56	47,37
Прибуток, млн. грн.	773,72	957,54	136,95	945,47	886,53	112,81	14,58
а) на 1 ц, грн	40,87	48,82	6,22	41,50	36,20	-4,67	-11,43
б) на 1 гол, грн	1668,31	2037,75	271,25	1848,83	1631,90	-36,42	-2,18
Рівень товарності, %	16,83	17,69	19,36	19,83	21,98	5,14	30,56
Рівень рентабельності, %	17,9	18,5	2,3	13,6	11,0	-6,9	-38,5

Економічна ефективність виробництва молока та його якість залежить від породних та індивідуальних особливостей корів, їх продуктивності, раціону та збалансованості, тому господарствам слід приділяти більше уваги електрообладнанню та вдосконалювати електрообладнання. За даними еволюції показників економічної ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України продуктивність корів в 2022 році зросла на 10,44% порівняно з 2018 роком. Це свідчить про підвищення рівня інтенсифікації виробництва. При цьому упродовж 2018–2022рр. обсяг реалізованого молока підвищився з 1893,5 тис. т до 2446,7 тис. т, або на 29,22 %,

незважаючи на зменшення його виробництва – на 115,7 тис. т. Це позитивна тенденція, яка відображає зростаючий інтерес до продажу молока.

Розглядаючи показники економічної ефективності виробництва молока, можна відзначити, що головною причиною зниження її рівня протягом періоду, що розглядається, стало стрімке підвищення собівартості одного центнера молока (на 43,4%), а також військй стан в країні та проблематичний стан з логістичними шляхами реалізації продукції, а саме і проблематика з паливом.

Основними факторами, що забезпечують підвищення прибутковості тваринницьких підприємств будь-якої форми власності, є підвищення продуктивності худоби/птиці та зниження матеріально-витратних витрат на одну тварину. Серед факторів зовнішнього середовища, що впливають на рівень продуктивності худоби та птиці, найважливішим є годівля, яка впливає на 50-60%. Адекватна і повноцінна годівля худоби та птиці є основою для стабільного зростання продуктивності.

Це завдання може бути вирішене завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, впровадженню прогресивних технологій виробництва кормів та раціональних форм організації праці. Системи годівлі та їх цілісність вимагають не тільки достатньої кількості кормів і збалансованого за поживними речовинами раціону, але й економічного обґрунтування типу годівлі. Тип годівлі визначається типом доголів'я, тобто співвідношенням різних видів кормів у раціоні.

Витрати на одиницю корму можуть значно зростати зі збільшенням різноманітності кормів у раціоні, особливо частки дорогих комбікормів. Однак зростання цін через покращення біологічної цінності кормів позитивно впливає на продуктивність і вартість худоби, що легко окуповується за рахунок додаткової продукції.

Важливим фактором, що впливає на прибутковість молочної ферми, є раціональне розведення стада, поліпшення породного складу та усунення падежу корів. Тільність призводить до зниження продуктивності корів на 30-35%,

зменшення виходу телят та збільшення непродуктивних витрат. Наукові дослідження показують, що збільшення виходу телят з 80 до 90 телят на 100 корів підвищує продуктивність основного стада на 10%. Покращення репродуктивної системи в молочному стаді та вдосконалення селекції, раціональної годівлі та догляду за тваринами може зменшити виробництво молока. Досвід показав, що поповнення основного молочного стада щонайменше 25 первітками на 100 корів щороку підвищує продуктивність молочних корів. Не рекомендується утримувати корів старше 10 років після п'ятого або шостого отелення, оскільки надої та молочний жир знижуються в абсолютному вираженні.

Підвищити продуктивність молочного стада можна, забезпечивши рівномірність отелень. Доведено, що корови, які отелилися восени та взимку, мають більш плавні лактаційні криві та виробляють на 400-600 кг молока більше, ніж корови, які отелилися влітку.

Певною мірою продуктивність стада можна підвищити за рахунок поліпшення якості продукції. Збільшення жирності молока на 0,1% понад базову жирність відповідає збільшенню продуктивності стада на 2,8%. Ціни на молоко, реалізоване другим сортом, на 7%, а на несортове - на 20% нижчі, ніж на молоко першого сорту. Молоко, що відповідає стандартам першого сорту, повинно містити в середньому 3,4% жиру, 3,3% білка і 4,7% молочного цукру.

Певний смак, колір, аромат, кислотність, чистота та бактеріальне забруднення. Молоко першого сорту й охолоджене до +6°C може стимулюватись надбавкою до закупівельної ціни.

Концентрація та спеціалізація виробництва мають вирішальне значення для підвищення ефективності тваринництва. Вони сприяють використанню індустріальних методів виробництва та впровадженню передових технологій. Широка індустріалізація тваринництва на основі машинної технології, комплексної механізації та автоматизації всіх виробничих процесів не тільки підвищить виробничу та економічну ефективність тваринництва, а й поліпшить

умови праці. Зміст праці тваринників змінюється, вимагаючи більш спеціалізованих і передових навичок. Відповідно зростає заробітна плата.

1.3 Системний підхід до визначення ефективності молочного скотарства

Ефективність інтенсифікації процесу виробництва молока характеризує використання системи ресурсів, економічних, організаційних, науково-технічних, соціальних та інших умов функціонування продуктивних сил і виробничих відносин порівняно з іншими галузями. Більшість з них пов'язані зі специфікою промисловості та землекористування. Через складність і багатогранність категорії економічної ефективності інтенсифікації в досліджуваних галузях неможливо повною мірою використовувати лише один показник.

Відповідно до принципів системного підходу, показники економічної ефективності повинні відображати процеси виробництва та обміну, а також кругообігу капіталу і включати фактори, що характеризують наявність та використання природних ресурсів, капітальні вкладення у виробничий процес, використання виробничого потенціалу, виробництво продукції, її розподіл, обмін та споживання. Це забезпечує цілісність системи показників, яка враховує взаємозв'язки факторів, що впливають на виробництво, переробку та збут промислової продукції.

Ефективності інтенсифікації молочного скотарства слід керуватися тим, що вона є складною, багатоцільовою, відкритою системою, яка складається із функціональних та організаційних підсистем. Функціональна підсистема (технологічна, соціальна, економічна, екологічна) характеризує зміст молочного виробництва, а організаційна — форму їх прояву [8].

Економічну ефективність інтенсифікації молочного скотарства слід розглядати з точки зору; по-перше, системи факторів інтенсифікації, що

впливають на розвиток молочної галузі; по-друге, досягнення результатів на основі раціонального використання потенційних продуктивних сил; по-третє, максимізації прибутку на вкладений капітал, мінімізації негативного впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище, забезпечення належних умов життя сільського населення та науково-обґрунтованих рівнів споживання молока і молочних продуктів.

З різних причин виробництво молока в Україні досі розділене на три сектори, кожен з яких має свою організацію, економіку та цілі.

До першого сектору виробництва, яке має довгу історію і в якому виробник і його сім'я отримують їжу, необхідну для виживання, незалежно від вартості виробництва. Таке виробництво називається натуральним.

Другий сектор охоплює виробництво, де у співвідношення виробництва молока для власного споживання (натурального) і молока на продаж було іншим.

Саме там зародилися ринкові відносини.

До третього сектору віднесено ринково орієнтоване виробництво з високою доданою вартістю, спрямоване виключно на продаж, що передбачає отримання максимального прибутку через мінімізацію витрат виробництва.

Всі три напрямки виробництва молока, як і інших видів продукції, історично трансформувалися з першого в третій під впливом загальновідомих законів поділу праці.

Вказані етапи у різні періоди відзначалися в усіх провідних країнах світу:

Англиї, Франції, США, Бельгії, Німеччині, Австрії та ін. Так, ще у 1880 р. в урядових структурах Англії існувала програма Джозефа Чемберлена і Джесси Коллінг під лозунгом «Три акри землі і корова» (англ. «Three acres and cow») [55], якою передбачалося в країні боротися з бідністю через поєднання цих ресурсів. Характерно, що в згаданих країнах уже наприкінці ХХ ст. практично залишилася і успішно функціонує лише третя сфера виробництва, а в Україні і у ХХІ ст.

близько 70% молока виробляється в першій та другій сферах. Цікавіше за все, це

зумовлено особливостями умов життя населення України і сільських жителів, зокрема у ХХ і на початку ХХІ ст.: Перша світова війна, революція 1917 р., громадянська війна, колективізація, голодомор 1932-1934 рр., Друга світова війна, голод 1947 р., відбудова, деколективізація, російсько-українська війна (з 2014 р.). При цьому існують наукові твердження, що із наведених негараздів у людини найнегативніший і найтриваліший ехо ефект залишає голодомор. Крім того, переконливим і узагальнюючим доказом слід вказати й те, що в Україні як у минулому, так ще і нині частка витрат на продукти харчування в сімейному бюджеті населення, на жаль, в рази перевищує рівень країн Європи. Таким

чином, населення України в цих умовах вимушено було шукати шляхи виживання і для цього найприйнятнішим стало натуральне виробництво. В рослинництві це виявилася картопля, у тваринництві – молоко. В українській народній традиції корова – годувальниця та основа добробуту сім'ї. Вона годувала населення, а за крайньої необхідності за допомогою неї орали, перевозили вантажі тощо. Цій тварині в Україні варто поставити пам'ятник від вдячних мільйонів людей.

Вважаємо, що найбільш доцільним підходом при визначенні економічної ефективності молочного скотарства є методика, запропонована професором В.П.

Мергенсом, яка дає змогу провести аналіз у певній послідовності та дослідити її всебічно [27].

Згідно з цією методологією, процес визначення економічної ефективності інтенсифікації молочного скотарства має здійснюватися в наступному порядку.

Першим кроком є визначення показника рівня інтенсифікації. Такими показниками є: загальні витрати уречевленої та живої праці на одну голову худоби (виробничі витрати), сума вартості основних виробничих фондів на одну голову худоби та поточних виробничих витрат (без амортизації), а також кількість основних виробничих фондів на одиницю продукції, що підлягає інтенсифікації. Для того, щоб дослідити вплив окремих факторів виробництва на

випуск продукції, бажано також розрахувати рівень натуральної інтенсивності, тобто кількість мінеральних та органічних добрив, необхідних для виробництва на одну голову худоби, та кількість спожитої електроенергії (кВт-год).

Показники інтенсивності включають щільність поголів'я на 10 га сільськогосподарських угідь, структуру стада та породний склад. Витрати праці на одну голову худоби (людино-днів) також включаються як показник рівня інтенсивності.

Отже, визначення рівня інтенсивності є першим кроком в аналізі інтенсифікації молочного скотарства. Зміни в рівні інтенсивності безпосередньо пов'язані з обсягами виробництва, і та сама кількість корів може збільшити виробництво не лише за рахунок збільшення загальних витрат уречевленої та живої праці, а й за рахунок впровадження інноваційних технологій та раціонального використання ресурсного потенціалу.

Другим кроком є розрахунок середньорічного надою молока та виробництва молока на 100 га сільськогосподарських угідь, які є кінцевими показниками інтенсифікації, при зростанні підвищується і рівень інтенсифікації.

На третьому кроці розраховуються показники ефективності інтенсивності виробництва молока: виробництво молока на одну людину-годину, середньорічне виробництво молока на одного працівника, витрати праці на одиницю продукції (людино-годину), собівартість одиниці продукції та рентабельність виробництва молока. Загальним показником економічної ефективності інтенсифікації молочного скотарства є рівень окупності витрат.

Слід зазначити, що показники інтенсивності тваринництва є одночасно і фактором, і об'єктом інтенсифікації.

Всі ці показники характеризують досягнутий рівень інтенсифікації та сам процес інтенсифікації. Однак ця характеристика є умовною. Це пов'язано з тим, що до повного насичення виробництва за рахунок інтенсифікації збільшення інвестицій може відбуватися і в стару технологічну базу. Тому ці показники

доповнюються системою показників, що характеризують процес інтенсифікації, а саме: коефіцієнт технічного прогресу, модернізація виробничих потужностей, якісна структура реалізованого молока, продукція, що відповідає найвищим міжнародним стандартам, витрати на обладнання у відсотках до загального обсягу інвестицій, інвестиції в реконструкцію та переоснащення виробничих потужностей у відсотках до загального обсягу інвестицій, питомі інвестиції на одиницю введеної в дію виробничої потужності. Питомі інвестиції на одиницю введених виробничих потужностей слід доповнити показником питомих інвестицій на одиницю консигнаційних виробничих потужностей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Аналіз, динаміка та оцінка виробництва продукції молочного скотарства в Україні.

Одним із важливих елементів продовольчого ринку країни є ринок. Цей ринок є системою товарно-грошових відносин між економічно відокремленими виробниками молока, переробними підприємствами та споживачами, спрямованих на забезпечення щоденних потреб у продуктах харчування та отримання доходів для всіх сегментів ринку.

Однак на сьогодні галузі виробництва і переробки молока знаходяться у складній ситуації. Поступове скорочення поголів'я молочного стада вплинуло на обсяги виробництва і продаж молока, внаслідок чого змінився структурний асортимент молочної продукції із суттєвим зменшенням обсягів її споживання, які знизились чи до не найнижчого рівня за останні півстоліття. Поступово погіршується і зовнішньоторговельний баланс у молочної групі за рахунок нарощування обсягів імпорту такої продукції. Більш того, по ряду товарних позицій Україна опинилась перед загрозою перетворення з традиційного експортера на нетто-імпортера молокопродукції.

Загальні обсяги виробництва молока в Україні, зафіксовані Держстатом у 2021 році, становлять 8,7 мільйонів тонн — натомість ще у 2019 році вони перевищували 10 мільйонів тонн (табл. 2.1). Згідно з офіційною статистикою, загальне виробництво молока в Україні в 2021 році скоротилося майже на 6% до 8,719 млн тонн, і ця динаміка була зменшена за рахунок домогосподарств.

Господарствами населення було вироблено 5,968 млн тонн молока, що на 8,2%

менше, ніж у 2020 році. При цьому кількість підприємств залишалася стабільною — 2,75 млн тонн, а це лише на 0,4% менше, ніж у 2020 році.

Таблиця 2.1

Виробництво молока в Україні, тис. т.

Роки	Всі категорії господарств	У тому числі	
		підприємства	домогосподарства
2015	10615	2669	7946
2016	10387	2711	7676
2017	10281	2766	7515
2018	10064	2759	7305
2019	9663	2729	6935
2020	9264	2761	6502
2021	8719	2750	5969

Джерело: [56].

Очікувалось, що у 2022 році виробництво молока впаде нижче 8 млн тонн, адже виробництво молока в домогосподарствах продовжуватиме стрімко знижуватися, особливо, як того вимагає наказ Мінагрополітики від 12.03.2019 р.

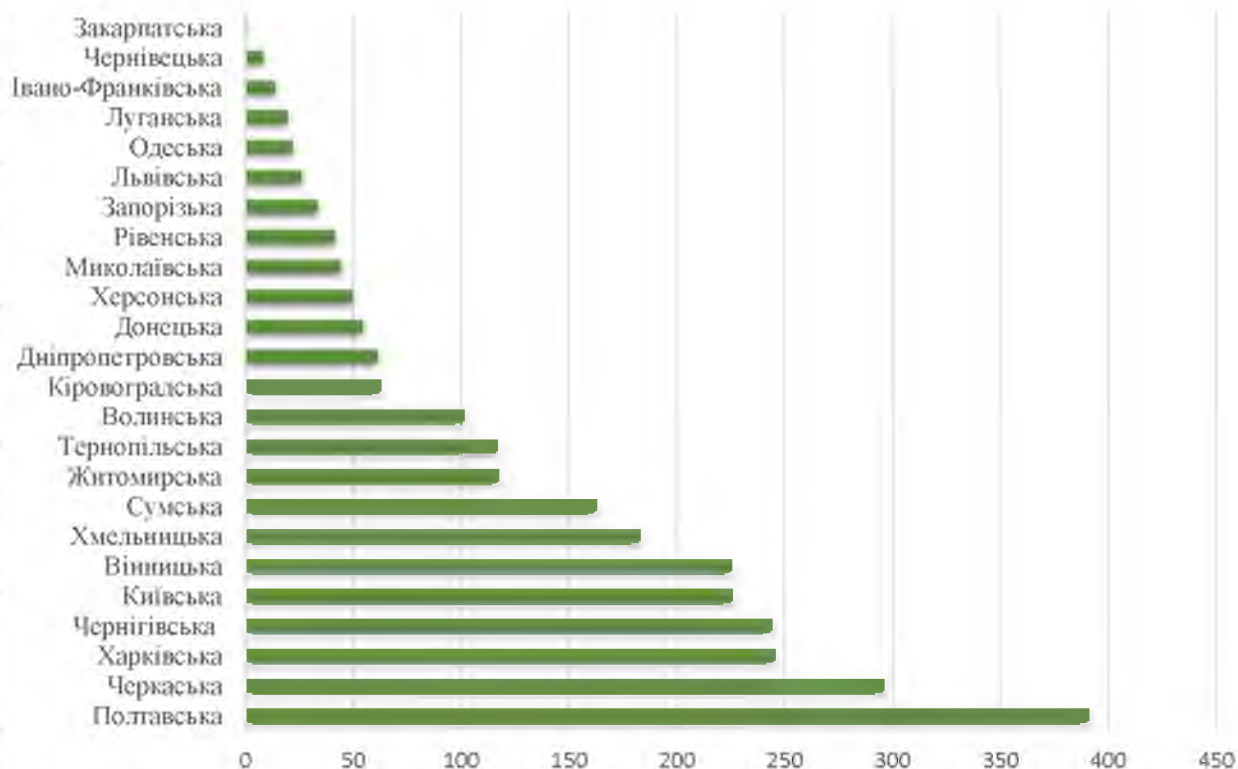
№118 "Про затвердження вимог до безпечності та якості молока та молочних продуктів". Водночас викликає сумнів, чи зменшення виробництва молока у населення хоча б частково компенсується відповідним збільшенням виробництва

молока на підприємствах, щоб останнє досягло своєї мети. Для останніх досягнення позначки у 3 млн тонн було б досить значним прогресом. За офіційними даними, вже майже третина обсягів виробництва молока в Україні в 2021 році забезпечувалася підприємствами, коли у 2015 році це було лише 25%.

Загалом більшість усіх видів молока виробляється в Полтавській (691,8 тис. тонн), Вінницькій (684,9 тис. тонн) та Хмельницькій (643,8 тис. тонн) областях.

Лідерами промислового виробництва молока є: Полтавська область (391,4 тис. тонн), Черкаська область (296,4 тис. тонн) та Харківська (245,8 тис. тонн) область. Найбільше молока, виробленого домогосподарствами, виробляється у Хмельницькій (460,6 тис. тонн), Вінницькій (459,3 тис. тонн) та Львівській (396,1 тис. тонн) областях. Нині співвідношення виробництва між галузями становить 31,5% (від бізнесу) і 68,5% (від населення). При цьому слід розуміти, що основним джерелом доходу молочного бізнесу є сільськогосподарські підприємства — трохи більше 80% переробляється [18].

Рейтинг областей за обсягом виробництва промислового молока у 2021 р., тис. т.

Діаграма 1. Рейтинг областей за обсягом виробництва промислового молока у 2021р., тис. т.

Крім того, у 2022 році частка сирого молока від населення продовжила скорочуватися через підвищення вимог до якості та безпечності сирого молока, що постачається на промислову переробку. Як наслідок, на ринку створюються стійкі передумови для зростання дефіциту молочної сировини, придатної для промислової переробки.

За попередніми даними Державної служби статистики, у січні-березні 2023 року сирого молока, виробленого всіма категоріями господарств в Україні, було вироблено приблизно 1,49 млн тонн, що на 6% менше, ніж у попередньому році.

У першому кварталі протилежна ситуація спостерігалася в секторі господарств населення, де виробництво молока скоротилося на 15,42% до 810,4 тис. тонн. На промислових молочних фермах виробництво молока зросло до 688,5 тис. тонн (+5%) у січні-березні.

Найвищі темпи зростання виробництва молока в усіх типах молочних господарств у січні-березні 2023 року, порівняно з 1 кварталом 2022 року, були: Закарпатській (+50%), Івано-Франківській (+17%), Тернопільській (+17%), Хмельницькій (+14,5%), Рівненській (+12,2%) і Черкаській (+11%) областях.

За перший квартал лідерами за обсягами виробництва сирого молока стали:

Полтавська область – 150,6 тис. т, Хмельницька область – 142,6 тис. т, Вінницька область – 130 тис. т, Черкаська область – 103,7 тис. т, Житомирська область – 98,2 тис. т, Чернігівська область – 90,9 тис. т та Тернопільська область 84,1 тис. т. Сумарно, в січні-березні 2023 року в цих областях було вироблено понад 53% молока від загального валу молока в Україні.

Найбільше падіння виробництва молока відбулося в Луганській та Запорізькій областях, що постраждали від війни: у першому кварталі Запорізька область виробила 3,3 тис. тонн, а Луганська – 8,6 тис. тонн молока. У січні-березні минулого року молочні ферми Запорізької області виробили 28,4 тис. тонн сировини, тоді як у Луганській області – 12,5 тис. тонн. Дані про виробництво

молока в Донецькій та Херсонській областях, де наразі тривають бойові дії з російськими окупаційними військами, відсутні.

За попередніми оцінками Державної служби статистики, у першому кварталі 3,2% молока було вироблено на території України, що постраждала від бойових дій. Приблизно 96,8% сировини було вироблено на територіях, де бойові дії не ведуться.

Валовий надій молока за 10 місяців поточного року склав 7 млн 528,4 тис. т, що на 6% менше, ніж за відповідний період минулого року.

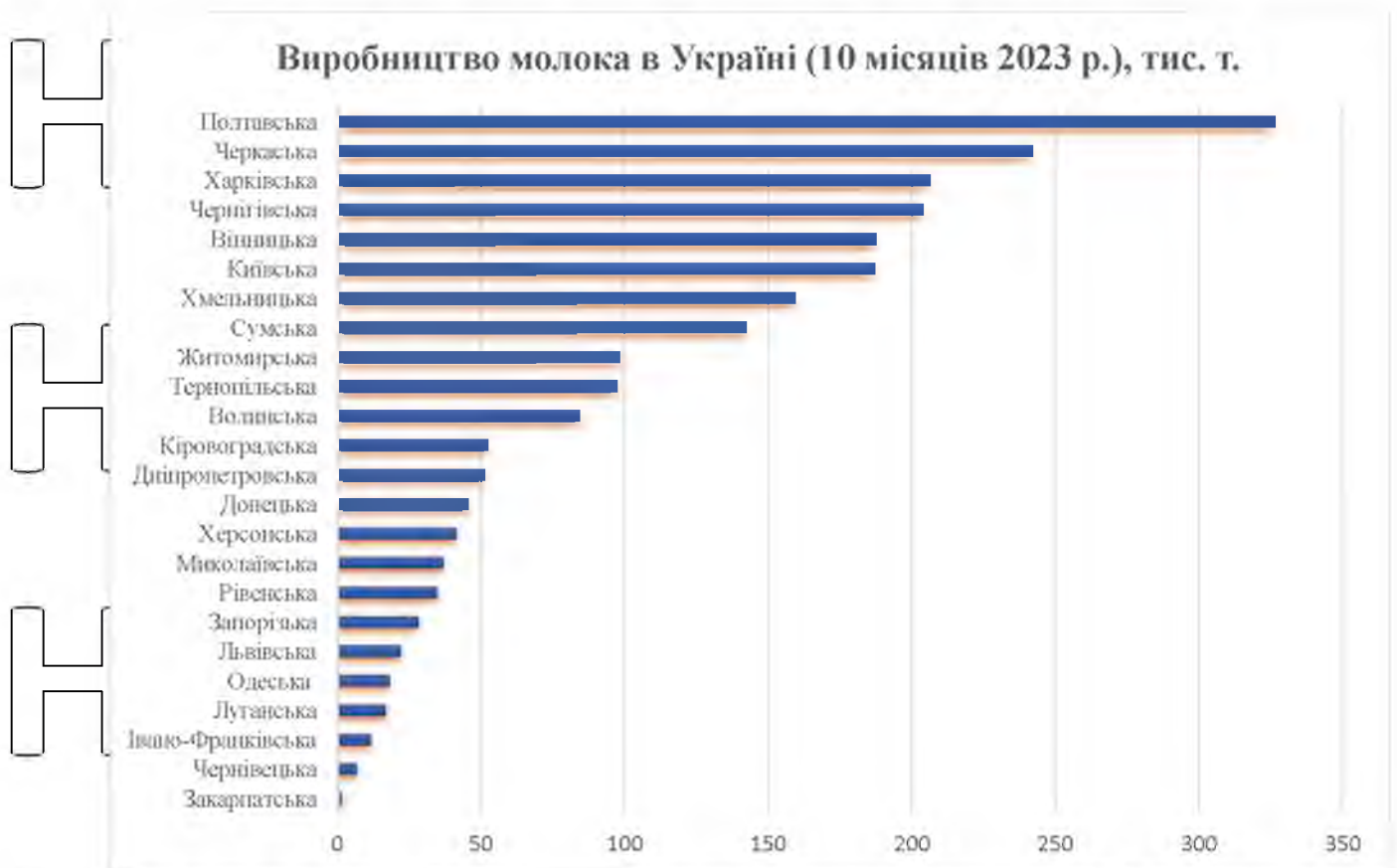
Про це повідомляє Асоціація виробників молока: "Це відбулось за рахунок значного падіння виробництва в господарствах населення" - зазначили у профільному відомстві і додали, що співвідношення промислового та молока від населення за відповідний період склало 30,6% до 69,4%.

Сільськогосподарські підприємства забезпечили 2 млн 305,8 тис. т молока-сировини, що на 0,6% менше, ніж на цю дату торік. Найбільший приріст обсягів забезпечили господарства Тернопільської (+13,9%; 97,6 тис. т), Херсонської (+10,1%; 41,5 тис. т) та Вінницької (+5,9%; 187,8 тис. т) областей. При цьому, основний вал забезпечили товаровиробники Полтавської (326,7 тис. т), Черкаської (242,3 тис. т) та Харківської (206,6 тис. т) областей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Діаграма 2. Виробництво молока в Україні (10 місяців 2023 р.), тис. т.

Господарства населення виробили 5 млн 222,6 тис. т молока, що на 7,2%, менше, ніж торік. Найбільше цьому сприяло падіння виробництва у Харківській (-20,6%; 160,6 тис. т), Черкаській (-14,2%; 120,2 тис. т) та Херсонській (-13,6%; 155,7 тис. т) областях.

У відомстві зазначили, що до кінця року суттєвих змін у динаміці не повинно відбутися.

"Швидше за все, річне падіння обсягів залишиться в межах 5-6%. Промисловий сектор покаже стабільність виробництва з символічним скороченням у межах відсотка. А от домогосподарства закінчать рік зі значним мінусом у межах 8-8,5%", - прогнозують аналітики АВМ [57].

В Асоціації пояснюють, що збільшення виробництва сировини в березні, ймовірно, пов'язане з початком "великого молочного сезону" в Україні. Однак,

через обмежений попит на внутрішньому ринку, малоімовірно, що попит на молочні продукти в Україні збільшиться в короткостроковій перспективі.

Водночас, попит на молочні продукти на зовнішніх ринках також обмежений. У березні традиційні покупці української молочної продукції, такі як Ізраїль та Грузія, скоротили імпорту сухого молока, Молдова - вершкового масла, а Казахстан - закупівлю сирів.

Наразі українська молочна продукція не користується попитом в ЄС, де спостерігається надлишок сирого молока і склади переповнені цим товаром. Крім того, через тиск з боку місцевих ринків уряд Польщі тимчасово заборонив імпорту та транзит сільськогосподарської продукції з України, в тому числі молочних продуктів, що ще більше ускладнило збут для вітчизняних виробників.

Наприкінці 2022 року польський імпорту молочних продуктів в Україну склав 208 млн євро, що еквівалентно 3% від загального експорту молочних продуктів країни, еквівалентна кількість української продукції на польських полицях була в п'ять разів меншою.

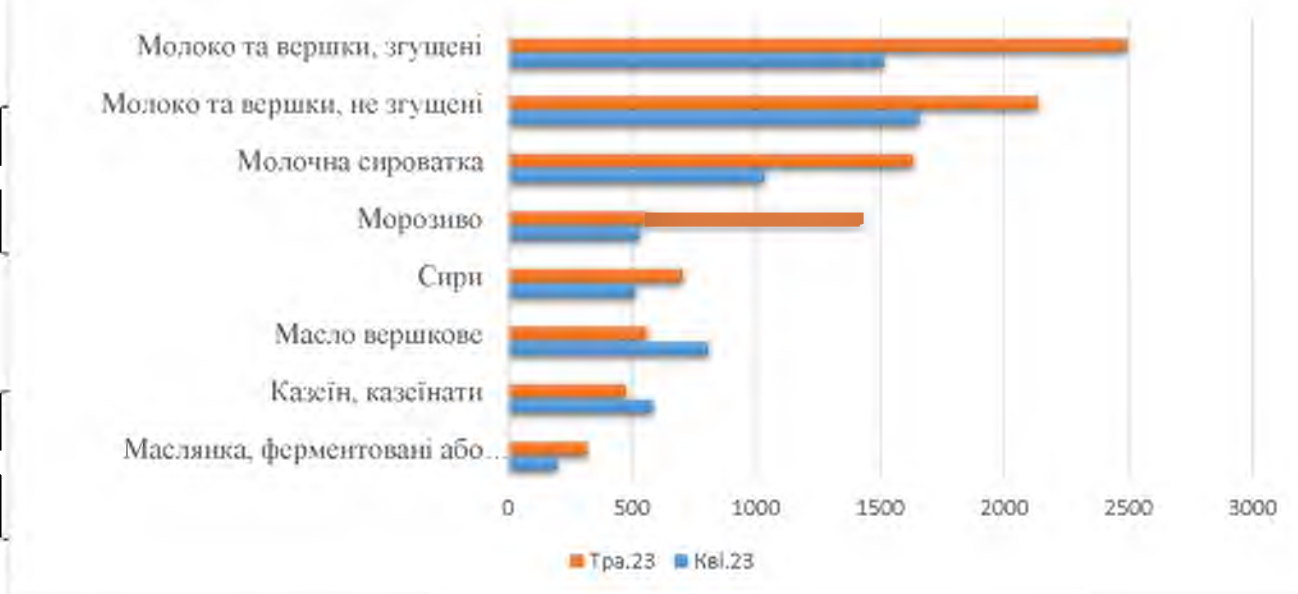
Європейська асоціація молочної промисловості EuroLait також виступила проти нещодавніх заходів Польщі, Угорщини та Словаччини щодо заборони імпорту та транзиту української сільськогосподарської продукції, включаючи молочні продукти. Вплив української молочної продукції на європейський ринок є незначним, оскільки більшість продукції, що імпортується з України до ЄС, постачається на ринки трьох країн через чорноморські та дунайські порти Румунії та порти Польщі на Балтійському морі. Завдяки зусиллям української дипломатії, Європейської Комісії та неурядових організацій уряди країн Центральної та Східної Європи скасували тимчасову заборону на імпорту.

За даними Державної служби статистики, обсяг експорту молочних продуктів у травні склав 9,76 тис. тонн, що на 9,78% більше, ніж у квітні (діаграма 3).

Минулого місяця Україна поставила на зовнішні ринки більше згущеного молока та вершків (+22,37%), сухого молока та згущеного молока (+39,23%),

кисломолочних продуктів (+37,59%), сироватки (+26,82%), сиру (+27,04%) та морозива (+62,78%).

Динаміка експорту в квітні-травні 2023 р., тис. т.

Діаграма 3. Динаміка експорту в квітні-травні 2023 р., тис. т.

За попередніми даними ДССУ, у березні 2023 року Україна експортувала 8,94 тис. тонн молочної продукції на суму 20,27 млн дол., що на 1,8% більше, ніж у лютому цього року [58].

Ефективність розвитку молочного скотарства повністю залежить від раціонально побудованої системи управління кожним процесом сільськогосподарського виробництва. Динамічне зростання виробництва молочної продукції можливе лише за умови створення ефективної та повноцінної кормової бази, покращення селекційно-племінної роботи та застосування нових технологій утримання тварин. Крім того, розвиток молочного скотарства в цілому можливий шляхом усунення диспаритету цін на вироблену продукцію та вдосконалення інфраструктури ринку молока і молочних продуктів для забезпечення рівних умов для товаровиробників (як учасників ринку), щоб їхні

виробничі витрати якнайкраще відповідали ціні реалізації та досягалася висока економічна ефективність.

Виробдження таких заходів виробниками молочної продукції може призвести до сертифікації відповідно до стандартів ISO та значно підвищити якість і конкурентоспроможність їхньої продукції.

Український ринок переживає різке покращення у сезон молочного скотарства. Закупівельні ціни продовжували зростати у вересні та жовтні через високий експортний попит.

Майже щодня у ЗМІ з'являються новини про ракетні влучання ворожій сусідів на молочні ферми, заводи. Деякі підприємства не змогли повернутися до нормальної роботи після звільнення територій через значні пошкодження та погіршення здоров'я худоби. Як наслідок, поголів'я корів в Україні продовжує скорочуватися.

За попередніми даними Державної служби статистики, станом на 1 жовтня поголів'я великої рогатої худоби в Україні становило 1391,1 тис. голів, що на 15,4% менше, ніж на аналогічну дату минулого року. У регіонах, де не ведуться бойові дії, утримувалося 1117,6 тис. голів, або 80,3% від загальної кількості. У "гарячих" регіонах утримувалося 211,2 тис. голів, або 19,7% національного стада.

Цього року поголів'я великої рогатої худоби на промислових підприємствах скоротилося на 9,7% до 380,9 тис. голів. Поголів'я корів у господарствах населення скоротилося на 17,4% до 1010,2 тис. голів.

Як результат, за дев'ять місяців 2022 року виробництво молока становило 5803,8 тис. т, що на 14,8% менше, ніж минулоріч. Зокрема в областях, де не проходять бойові дії, було вироблено 79,2% валу, або 4594 тис. т. У регіонах з активними бойовими діями було вироблено 20,8% молока, або 1209,8 тис. т.

Як наслідок, виробництво молока у січні-вересні 2022 року скоротилося на 14,8% у річному вимірі до 5 803,8 тис. тонн. Зокрема, 4 594 тис. тонн, або 79,2%

від загального виробництва молока, було вироблено на територіях, де бойові дії не велися. На територіях, де бойові дії велися, було вироблено 20,8% молока, або 1 209,8 тис. тонн.

Виробництво молока на промислових молочних фермах становило 1 937,6 тис. тонн (-6,8%), а на сімейних молочних фермах – 3 866,2 тис. тонн (-18,3%).

Молочні продукти є широко розповсюдженою частиною харчової промисловості, як у секторі громадського харчування, так і у вигляді готових продуктів (молоко, йогурти та сири). Розвиток української молочної промисловості показує, що проблеми існують на всіх етапах молочного ланцюга,

від виробника до споживача. Складна економічна ситуація в Україні впливає як на виробників, так і на споживачів. Українські споживачі мають доступ до молочних продуктів, але економічно обмежені. Значне скорочення доходів домогосподарств призвело до зменшення споживання молока та молочних продуктів або до їх заміни продуктами, що містять молоко.

Державна підтримка для успішного розвитку молочної галузі України є недостатньою, а для подолання кризи необхідно запровадити відповідні заходи та політику.

Основною конкурентною перевагою бізнесу є оптимальне співвідношення ціна-якість, що дозволяє йому реалізовувати свою продукцію та підвищувати задоволеність і лояльність споживачів до вітчизняної продукції.

2.2. Загальна характеристика підприємства ТОВ «Українська молочна компанія»

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УКРАЇНСЬКА МОЛОЧНА КОМПАНІЯ" (далі по тексту – Підприємство, Компанія, ТОВ «УМК»), в особі генерального директора Кунак Юрія Валерійовича, цим Звітом

про управління повідомляє в розповідній формі найбільш суттєві, на нашу думку, відомості про діяльність Підприємства в звітному 2022 році.

Місцезнаходження: Україна, 07620, Київська область, Згурівський район, с. Великий Крутіль, вул. Київський шлях, буд. 60-А.

Станом на 31.12.2022 року організаційна структура Підприємства складається з наступних підрозділів:

- адміністрація, фінансова дирекція, бухгалтерія, дирекція з правових питань, служба головного енергетика, служба безпеки, служба охорони праці, виробництво (тваринницький комплекс, служба головного інженера, служба головного зоотехніка, ветеринарна служба, центральний склад, служба головного агронома, склад с. Лукаші).

Компанія не належить до фінансової групи.

Компанія є прогресивним агропідприємством, котре спеціалізується на виробництві високоякісного молока Екстра-класу, племінних нетелей, кормів ВРХ, зернових та бобових культур, а також є племінним заводом з розведення великої рогатої худоби голштинської породи.

Компанія у своїй організаційній структурі має три відокремлені структурні підрозділи – філії:

Згурівську, Борзнянську та Березанську:

- Згурівська філія ТОВ «УМК» (Київська обл., Згурівський р-н, с. Великий Крутіль) спеціалізується на виробництві товарного молока з відтворенням стада, вирощуванням кормів та зернових і бобових культур. Земельний банк філії становить 4831 га.

- Борзнянська філія ТОВ «УМК» (Чернігівська обл., Борзнянський р-н, с. Комарівка) спеціалізується на вирощуванні племінних нетелей, кормів ВРХ та виробництві зернових та бобових культур. Земельний банк філії становить 6393 га.

- Березанська філія ТОВ «УМК» (Київська область, Броварський район, село Садове) спеціалізується на вирощуванні бичків голштинської породи з оборотом стада 1200 голів на рік.

Компанія є сільськогосподарським підприємством, яке виробляє молоко для подальшої переробки та виробництва різноманітних молочних продуктів. При виробництві молока компанія не використовує гормональні стимулятори, антибіотики та інші шкідливі для людського організму добавки і гарантує постачання високоякісної сировини для переробки на молочні продукти для споживання населення. Підприємство акредитоване як спеціальна зона з виробництва інгредієнтів для дитячого харчування. Молоко, яке виробляє підприємство, відповідає стандартам якості, встановленим в Україні та ЄС [45].

Вироблене на фермі Товариства молоко має наступні параметри якості:

- Бактеріальна забрудненість – менш ніж 50 тис. на см³

- Кількість соматичних клітин – менш ніж 150 тис. на см³

У 2015 році ТОВ «УМК» досягло рівня виробництва молока до 34 000 000,00 літрів/рік, а вже у 2019 досягнуто 37 000 000,00 літрів/рік, демонструючи один із найвищих показників надоїв молока на корову серед усіх ТОП-лідерів ринку виробництва молока в Україні.

Молоко-сировину, виготовлену на фермі Товариства, використовують провідні молокопереробні підприємства України, такі, як ТДВ «Яготинський маслозавод» та Філія ТДВ «Яготинський маслозавод» «Яготинське для дітей», ТОВ «ЛІАГО», та інші.

Наразі Товариство входить у ТОП-5 виробників молока та є регіональним лідером з виробництва молока в центральному регіоні України.

Розглянемо таблицю 2.1, яка розкриває структуру сільськогосподарських угідь господарства підприємства ТОВ «УМК». (Показники наведені сумарно з двох структурних підрозділів – філія Згурівська, Борзнянська та Березанська.)

В таблиці можемо побачити зменшення земельних ресурсів на 0,59% відносно 2021 року, а також відповідно цьому зменшився показник взятих в оренду земельна на 0,68% відносно 2021 року. Але єдине збільшення в інших видах угідь по ріллі, яке збільшилось на 1,26% відносно 2021 року.

Таблиця 2.2

Склад і структура сільськогосподарських угідь господарства ТОВ «УМК»

Угіддя	2021 р.		2022 р.		2022 р. у % до 2021 р.
	га	%	га	%	
Всього с.-г. угідь, га	10312,00	100	10251,00	100	99,41
у тому числі:					
взяті в оренду	10312,00	100	10242,24	99,91	99,32
рілля	9043,00	87,7	9157,00	89,33	101,26

Сільське господарство посідає провідне місце серед інших видів економічної діяльності як важливий і невід'ємний сектор української економіки. Наразі реалізація аграрного потенціалу України стримується низькою ефективністю використання земельних ресурсів, головним чином через відсутність раціонально організованого ринку сільськогосподарських земель.

Метою є виявлення та оцінка тенденцій економічної ефективності використання землі в сільськогосподарських підприємствах, що дозволить продемонструвати напрями підвищення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах.

Таблиця 2.3

Економічна ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарському підприємстві ТОВ «УМК»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020р.
Вихідні дані				
сільськогосподарські угіддя, га	10222,00	10312,00	10251,00	100,28
в т. ч. ріллі	8943,00	9043,00	9157,00	102,39
Вироблено за рік, ц:				
кукурудза та зерно	282 337	43 108	152 003	53,84
боби соєві	13 523	17 763	15 327	113,34
силос з культур кормових	447 717	574 262	663 557	148,21
сінаж з культур кормових	24 228	131 619	164 730	679,92
сіно	15 467	11 528	16 115	104,19
солома та полова культур зернових	37 811	60 008	60 685	160,50
молока	397 775	421 379	424 458	106,71
м'яса всіх видів (у живій масі)	39 821	38 188	42 727	107,30
в т. ч. корів, гол.	2 363	1 966	3 278	138,72
Вартість валової продукції, тис. грн	599 522,9	790 185,8	867 431,4	144,69
Дохід (виручка) від реалізації, тис. грн	666 462,0	768 002,0	756 587,0	113,52
Прибуток, тис. грн	142 619,0	354 163,0	184 693,0	129,50

НУБІП України

Розглянувши таблиці 2.2 і 2.3 можна підбити такі підсумки по підприємству, що ТОВ «УМК» в 2022 році почала використовувати сільськогосподарські угіддя на 0,28% більше відносно 2020 року. Тим самим використання ріллі в 2022 році збільшилось на 2,39% відносно 2020 року. Забезпечення зерном в 2022 році зменшилося на 46,16% відносно 2020 року, це обумовлено тим, що підприємство в 2021 році виростило менше зерна, бо з 2020 року залишились надлишки. Молоко великої рогатої худоби збільшилося в 2021 році на 6,71% відносно 2020 року.

ВВП в 2022 році збільшилось на 44,69%, дохід від реалізації збільшився на 13,52%, а прибуток в 2022 році збільшився на 129,50% відносно 2020 року.

Спеціалізація сільського господарства - це складний процес, який може набувати різних форм. Залежно від об'єкта спеціалізації розрізняють три її форми: регіональну спеціалізацію, спеціалізацію в сільськогосподарських підприємствах і внутрішньогосподарську спеціалізацію.

Спеціалізація сільськогосподарських підприємств це переважно виробництво відповідних видів продукції там, де існують найбільш сприятливі природні та економічні умови. Ця форма спеціалізації розвиває і поглиблює регіональну спеціалізацію. В останньому випадку, коли існують сприятливі умови для виробництва, наприклад, шести і більше видів продукції, внутрішньогосподарська диференціація природно-економічних факторів може призвести до того, що одне підприємство матиме найкращі умови для виробництва лише деяких видів продукції з повного переліку продукції, характерної для зони, мікрозони тощо.

Розвиток внутрішньогосподарської спеціалізації є особливо важливим для великих підприємств, а також для тих, що розвиваються як багатогалузеві. Поглиблення спеціалізації підприємств у певних галузях вимагає вдосконалення внутрішньогосподарської спеціалізації, оскільки зі зміною характеру і масштабів виробництва змінюється і організаційна структура підприємств. Тому питання

спеціалізації підприємств та їх внутрішньогосподарської спеціалізації необхідно вирішувати в органічній єдності та тісному взаємозв'язку.

За технічними принципами організації виробництва розрізняють галузеву спеціалізацію та внутрішньогалузеву спеціалізацію. Галузева спеціалізація - це спеціалізація, при якій певна галузь функціонує в межах підприємства на основі

замкнутого (повного) виробничого циклу. Дійсно, більшість сільськогосподарської продукції, в силу своїх біологічних особливостей, вирощується на одній і тій же землі від посіву (посадки) до збору врожаю. У

цьому процесі вирощування підприємства виконують усі технічні роботи. Тому

зрозуміло, що рослинництво зазвичай характеризується галузевою спеціалізацією.

Таблиця 2.4

Структура грошових надходжень від реалізації продукція ТОВ «УМК»

Показник	2020 р.		2022р.		2022 р. у %до 2020 р.
	тис. грн	%	тис. грн	%	
кукурудза на зерно	118 742,1	21,19	58 898,9	8,96	49,60
боби сої	57 817,4	10,32	58 872,3	8,94	101,82
Всього по рослинництву	176 948,2	31,57	117 775,8	17,90	66,56
Жива маса приросту тварин від відгодівлі та нагулу	73 947,5	13,19	116 112,8	17,64	157,02
молоко	309 533,8	55,23	424 230,9	64,46	137,05
вівці	6,5	0,07	25,7	0,03	395,38
Всього по тваринництву	383 483,4	68,43	540 343,7	82,10	140,90
Разом по рослинництву і тваринництву	560 431,6	100%	658 119,5	100 %	117,43

Провівши аналіз грошових надходжень (табл. 2.4) можна зробити такі висновки:

- підприємство більше спеціалізується на продукції тваринництва, ніж рослинництва, а саме 82,10% тваринництва до 17,90% рослинництва.

- основною діяльністю компанії ТОВ «УМК» є вироблення молока та продаж його реалізації компаніям з виробництва молочної продукції.

- підприємство ТОВ «УМК» спеціалізується на виробництві молока великої рогатої худоби – 64,46% від 100%. Також спостерігаємо приріст виробництва молока на 37,05% в 2022 році стосовно 2020 року.

- в рослинництві лідирує по вирощуванні кукурудза на зерно з бобами соєвими, а саме: боби становлять 8,94%, а кукурудза на зерно – 8,96%

Підприємство ТОВ «Українська молочна компанія» співпрацює з такими компаніями:

Партнери ТОВ «УМК»

1. **ТМ «LAGO»** – підприємство, обладнане за останнім словом техніки.
2. **Кондитерська корпорація «Рошен»** – один з найбільших виробників кондитерських виробів в Україні та Східній Європі, входить у тридцятку найбільших виробників кондитерських виробів світу.
3. **ТМ «Яготинське»** - це смачний, корисний, високоякісний молочний продукт, виготовлений без консервантів, з використанням лише натурального молока з великих вітчизняних молочних ферм на сучасному обладнанні.
4. **Компанія «Молокія»** – це велика сім'я, в якій немає зайвих людей. Усі свої. І вже двадцять років ми разом робимо чесні молочні продукти, в яких теж нема нічого зайвого.
5. **HUNLAND TRADE Kft.** - професійне постачання племінної та забійної худоби
6. **Serval** – французький виробник заміників молока та поживних рішень для молядяку вже понад 60 років.

Розвиток розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від того, як забезпечити ефективне використання та

оновлення виробничого потенціалу. Враховуючи різноманітність видів виробничих ресурсів, що беруть безпосередню участь у виробничій діяльності, їх органічну природу, функціональні та технологічні завдання, умови використання та способи відтворення, необхідний системний підхід до формування виробничо-господарських структур та матеріально-ресурсного потенціалу галузі.

Вирощування зернових культур є основною галуззю сільського господарства в усіх сільськогосподарських підприємствах, адміністративних районах, областях та в Україні. Зернові є одним з небагатьох видів сільськогосподарської продукції, які забезпечують стабільний дохід та високу

економічну ефективність сільськогосподарських підприємств. Тому одним з головних пріоритетів у розвитку зернового господарства сьогодні є використання сучасних технологій виробництва зернових культур. Ця технологія гарантує підвищення врожайності, зниження витрат і стабільність виробництва, а також збереження родючості ґрунтів і забезпечення стабільного майбутнього для

зернового сектору

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Таблиця 2.5

Економічна ефективність діяльності господарства ТОВ «УМК»

Показник	Рік		Звітний рік у % до базисного
	базисний	звітний	
Вихідні дані			
Виручка від реалізації продукції, тис. грн	768 002,0	756 587,0	98,51
Витрати виробництва, тис. грн	1 681 180,0	1 423 738,0	84,69
у т.ч. постійні витрати	276 618,0	198 748,0	71,85
змінні витрати	628 543,0	632 143,0	100,57
Розрахункові показники			
Маржинальний дохід, тис. грн	139 459,0	124 444,0	89,23
Коефіцієнт маржинального доходу	0,18	0,16	88,89

Провівши розгляд і аналіз таблиці 2.5 можна побачити, що виручка від реалізації продукції зменшилась в звітному році на 1,49% відносно базисного року. А також видно, що витрати суттєво зменшились, особливо постійні витрати. Але відбулося зменшення маржинального доходу на 10,77% відносно базисного року.

При аналізі ефективності використання основних виробничих фондів, особливо технічного оснащення сільськогосподарських підприємств, важливо встановити структуру технічних засобів, видовий склад машинно-тракторного парку, відповідність сільськогосподарської техніки вимогам виробничої діяльності господарства та ефективність використання техніки в кожній організаційно-правовій формі. Пошук шляхів підвищення ефективності використання тракторів та іншої сільськогосподарської техніки є одним з основних завдань аналізу виробничих фондів.

2.3. Економічна ефективність виробництва продукції тваринництва ТОВ «Українська молочна компанія»

Ефективний розвиток тваринницької галузі є важливим фактором забезпечення населення повноцінними продуктами харчування. Основним напрямком розвитку галузі тваринництва є суттєве збільшення виробництва всіх видів тваринницької продукції, особливо молока, яловичини, свинини та м'яса птиці. Додатковим резервом підвищення економічної ефективності галузі тваринництва має стати поліпшення якості продукції та її екологічної безпеки.

Розвиток галузі тваринництва відповідає національним пріоритетам, таким як продовольча безпека, поліпшення забезпечення населення якісними продуктами харчування, підвищення зайнятості та доходів сільських жителів, зайнятих переважно у сільськогосподарському виробництві, стримування негативних процесів депопуляції сільських територій, сприяння закріпленню фермерів у сільській місцевості та забезпечення розвитку соціальної інфраструктури.

Державне регулювання галузі тваринництва має першочергове значення для держави, оскільки вона більшою мірою, ніж рослинництво, визначає рівень продовольчої безпеки. Стан розвитку тваринництва також тісно пов'язаний з питаннями зайнятості сільського населення. Тваринництво є трудомістким і створює значну кількість робочих місць, тоді як праця в рослинництві має сезонний і переважно короткостроковий характер.

Особливості розвитку галузі тваринництва в Україні визначаються переважанням частки господарств населення у загальному обсязі виробництва продукції тваринництва (табл. 2.6). Так, у 2018 році частка господарств населення у виробництві продукції тваринництва становила 52,6%, тоді як частка сільськогосподарських підприємств - 47,4%.

Отже, для підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва необхідно

- Підвищити конкурентоспроможність вітчизняної тваринницької галузі та збільшити внутрішній попит на продукцію тваринництва, переважно за рахунок вітчизняних виробників, а також посилити імпорт;

- Створити ефективну систему науково-дослідного та інформаційного забезпечення і прийняття економіко-технічних рішень у сільському господарстві та переробній промисловості;

- Удосконалення інституційних форм організації тваринництва, розвиток малих форм господарювання;

- Запровадження стратегічного планування;

- Покращення кормової інфраструктури для молочного скотарства.

Для ефективного розвитку тваринництва необхідна фінансова підтримка, але її обсяги в Україні значно нижчі, ніж у розвинених сільськогосподарських країнах. Особливо важливим завданням є розробка комплексу заходів щодо пом'якшення цінового диспаритету та компенсації сільгоспвиробникам економічних витрат на придбання енергоресурсів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Таблиця 2.6

Частка окремих категорій товаровиробників у виробництві валової продукції тваринництва в Україні, %.

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	с.-г. прод, усього	у т.ч. тваринництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тваринництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тваринництва	с.-г. прод, усього	у т.ч. тваринництва
Усі категорії господарства	100	100	100	100	100	100	100	100
С.-г. підприємства із усіма фермерськими господарствами	52,6	41,8	49,7	42,7	55,0	45,6	58,4	48,6
Господарства населення	47,4	58,2	50,3	57,3	45,0	54,4	41,6	51,4

Однією з ключових умов подальшого нарощування виробництва продукції тваринництва та підвищення її якості є створення повноцінної кормової бази та збалансованість кормів за вмістом протеїну, незамінних амінокислот, вітамінів і мінеральних речовин. Вирішити цю проблему можна шляхом інтенсифікації кормовиробництва на полях і луках, підвищення врожайності зернових і кормових культур та застосування передових технологій їх збирання, переробки і згодовування.

Таблиця 2.7

Динаміка економічної ефективності виробництва молока ТОВ «УМК»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020 р.
Повна собівартість молока 1 ц, грн	721,04	825,77	904,84	125,49
Ціна реалізації 1 ц/молока, грн	927,42	1 079,25	1 143,14	123,26
Удій молока від однієї корови, ц	101,06	102,27	98,66	96,47
Прибуток на 1 ц/молока, грн	206,38	253,48	238,3	115,47
Рівень рентабельності, %	28,62	30,70	26,34	-

Аналізуючи таблицю 2.7 бачимо, що рівень рентабельності більш-менш стабільний за останні три роки становить ~26-30%. Одним з регресивних показників, який коливається, є удій молока від однієї корови зменшився на 3,53% відносно 2020 року, це є не значне зменшення, все через те, що біля с. Великий Крупіль, де розташована ферма компанії велися бойові дії близько 2 місяців. Але не зважаючи на минулий показник, результати прибутку збільшились на 15,47% відносно 2020 року.

Ключовим фактором прискорення розвитку тваринницької продукції є підвищення її якості, оскільки на сучасному споживчому ринку України домінує низькоякісна фальсифікована продукція, яка може бути шкідливою для здоров'я та життя споживачів, а значна кількість товарів знаходиться на сільовому ринку.

За темпами розвитку кормовиробництва значно відстає від потреб та рівня розвитку тваринництва майже в усіх сільськогосподарських підприємствах.

Рівень механізації виробничих процесів у цьому секторі є низьким, а нові методи заготівлі, зберігання та використання кормів не застосовуються повною мірою.

Як правило, кормові культури висаджуються на малопродуктивних землях, добрива вносяться в недостатній кількості, а методи їх вирощування є недосконалими. Важливим шляхом вирішення всіх цих проблем є інтенсифікація кормовиробництва, збільшення виходу кормів з гектара та покращення їх якості.

У виробництві кормів на фермах переважають зернові та трави, причому більшість підприємств використовують продовольче зерно для годівлі худоби. Щоб компенсувати нестачу білка в інших кормах, важливо розширювати посіви бобових культур, таких як горох, вика, кормові боби, соя, люпин та вико-вівсяні суміші. Більшість бобових збагачують ґрунт азотом та іншими поживними речовинами, покращують структуру ґрунту і є добрим попередником для просапних культур.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

3.1. Прогнозні орієнтири розвитку виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах

Економічне прогнозування є одним з найважливіших інструментів виявлення основних тенденцій розвитку сільськогосподарського виробництва, що дозволяє оцінити можливі варіанти розвитку сільського господарства з урахуванням різних факторів та забезпечити проведення агропродовольчої політики. Процес трансформації аграрної економіки спричинив зміни в системі принципів, методів і підходів у теорії та практиці прогнозування. Ринкова система господарювання призвела до перегляду ролі і місця планування в управлінні сільськогосподарськими підприємствами. Сучасна концепція прогнозування є директивною, тобто рекомендованою, а не директивною. Важливою особливістю прогнозування є його варіативність.

Варіанти можуть відрізнятися за цілями, кількістю та структурою ресурсів, пропорцією розподілу між економікою та соціальною сферою, а також за впливом факторів.

Прогнозування розвитку майбутніх процесів включає ряд послідовних етапів: Гіпотеза → Прогноз → Концепція → Програма → План.

Гіпотези характеризують наукові передбачення на рівні загальної теорії. На рівні гіпотез дається якісна оцінка розвитку досліджуваного процесу і представляється загальна закономірність його поведінки.

Під прогнозуванням в аграрному секторі слід розуміти науково обґрунтоване передбачення можливого розвитку подій у сільському господарстві з визначеними якісними та кількісними параметрами, сценаріями, варіантами,

методами та термінами досягнення результатів. Метою наукового прогнозування є надання об'єктивної та достовірної картини того, що станеться за певних умов. Основними функціями прогнозування є аналіз соціально-економічних процесів і тенденцій, оцінка поточної ситуації та виявлення проблем у галузі, оцінка майбутніх тенденцій, визначення економічних умов та накопичення економічної інформації для обґрунтування вибору та прийняття оптимальних управлінських рішень. Прогнози є необхідною інформацією для стратегічного управління аграрним сектором. Вони дозволяють перейти від аналізу до інтеграції елементів економічної системи. Прогнозування є початковим етапом управлінської діяльності.

Концепція - це спосіб інтерпретації найбільш ймовірних соціально-економічних процесів у сільському господарстві та галузях, що його підтримують. Програма - це система напрямів соціально-економічного розвитку певного сектору економіки та шляхів і засобів її досягнення. При формуванні програми визначаються пріоритетні напрямки розвитку галузі, обсяги інвестицій та терміни реалізації.

Молочна промисловість, зважаючи на її виняткову важливість, є ключовим сектором у більшості країн. Тому країни зазвичай розробляють сценарії її розвитку з метою формулювання майбутніх стратегій. Крім того, з метою оцінки стану світової молочної галузі найбільші міжнародні організації здійснюють довгострокові прогнози розвитку молочної виробництва. Найбільш відомим і популярним є прогноз ФАО, згідно з яким світове виробництво молока збільшиться на 170,3 млн. тонн до 993,6 млн. тонн до 2027 року. Частка України в цьому прогнозі показана в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Прогноз виробництва молока в Україні, розроблений Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) на 2020-2027 рр.

Рік	Поголів'я корів, тис. голів	Середньорічна продуктивність корів, т	Виробництво молока, тис. тонн
2020	3141,6	3,43	10781,3
2021	3158,5	3,46	10941,4
2022	3174,7	3,50	11103,9
2023	3189,8	3,53	11265,9
2024	3201,5	3,57	11421,9
2025	3212,1	3,60	11577,2
2026	3221,6	3,64	11728,1
2027	3231,7	3,68	11884,3
2027 р. у % до 2020 р.	102,9	107,3	110,2

Наведені вище дані є офіційними показниками, включеними до загального глобального прогнозу ФАО. Однак достовірність фактичних даних за 2017-2019 роки викликає великі сумніви, оскільки вони не відповідають дійсності. Зокрема, поголів'я корів у 2019 році становило 1788,5 тисяч, що становить 57,2% від прогнозу, а фактична продуктивність - 4976 кг, що на 48,8% вище прогнозу.

Прогнози щодо виробництва молока також далекі від фактичних даних.

Розглянемо прогнозні показники виробництва молока по Україні, зроблені дослідним інститутом продовольчої та сільськогосподарської політики (FAPRI, США) (табл. 3.2).

НУБІП УКРАЇНИ

Таблиця 3.2
Прогноз виробництва молока в Україні за даними IAPRI, 2020-2028 рр.

Рік	Поголів'я корів, тис. голів	Середньорічна продуктивність корів, кг	Виробництво молока, тис. тонн
2020	1982	5125	10388
2021	1921	5143	10114
2022	1885	5209	10051
2023	1859	5269	10029
2024	1841	5329	10048
2025	1819	5383	10028
2026	1790	5433	9961
2027	1756	5485	9867
2028	1727	5543	9807
2028 р. у % до 2020 р.	87,1	108,2	94,4

За прогнозними даними, виробництво молока у 2028 році буде на 5,6% нижчим, ніж у 2020 році. Водночас є деякі розбіжності з фактичними даними. Наприклад, прогнозована продуктивність корів у 2019 році (5060 кг) майже точно відповідає фактичній (4976 кг), тоді як прогнозована кількість корів (2000 тисяч) на 11,8% перевищує фактичну.

Міжнародна мережа порівняння молочних ферм (IFCN, Німеччина) у 2017 р. здійснила також прогноз виробництва молока у світі до 2030 р. [46], включаючи прогноз по 200 країнах, в тому числі і по Україні. Згідно прогнозів, виробництво молока у світі в 2030 році складатиме 1168 млн тонн, або на 35% більше порівняно 2017 року. Поголів'я корів при цьому зросте на 12%, а

продуктивність корів – на 23% [59]. Що стосується України, то вона є однією з небагатьох країн світу, де виробництво молока скорочується. Показники прогнозу виробництва сирого молока представлені в таблиці 3.3.

Згідно з прогнозами, виробництво молока в Україні скоротиться на 0,6% до 2030 року порівняно з 2019 роком. При цьому поголів'я корів зменшиться на 8%, тоді як продуктивність зростає на 14,3%.

Таким чином, прогнози виробництва молока в Україні від різних міжнародних організацій відрізняються, але сходяться в тому, що поголів'я корів зменшуватиметься, а продуктивність зростатиме.

Таблиця 3.3

Прогноз виробництва молока в Україні, здійснений Міжнародною мережею порівняння молочних ферм (IFCN), 2020-2030 рр.

Рік	Поголів'я корів, тис. голів	Середньорічна продуктивність корів, кг	Виробництво молока, тис. тонн
2020	1910,2	4903	9603
2021	1882,0	4476	9603
2022	1854,2	5051	9603
2023	1826,8	5127	9603
2024	1799,8	5204	9603
2025	1773,2	5282	9603
2026	1747,0	5361	9603
2027	1721,2	5441	9603
2028	1695,7	5523	9603
2029	1670,7	5606	9603
2030	1646,0	5690	9603
2030 р. у % до 2020 р.	86,2	116,1	100

Таким чином, враховуючи прогнози розвитку виробництва молока як міжнародних організацій, так і вітчизняних науковців, можна стверджувати про необхідність розробки прогнозів до 2030 року.

3.2. Удосконалення системи ефективності управління молочним скотарством за допомогою програмного забезпечення

Для сільськогосподарських підприємств, що спеціалізуються на молочному тваринництві, велика рогата худоба є найважливішим фактором отримання прибутку. Стан поголів'я у продуктивному стаді визначає пропозицію основних товарів компанії - молока, м'яса та молодняку великої рогатої худоби.

Підвищення економічної ефективності виробництва потрібно оцінювати не лише економією затрат праці та засобів виробництва, але і суспільних ресурсів, у вигляді капітальних вкладень у виробничі засоби для підвищення продуктивності сільського господарства та продуктивності праці. Зазначимо, що ефективність виробництва продукції буде вищою, якщо за однакових темпів зростання продуктивності суспільної праці витрачається менше додаткових вкладень у виробничі засоби або знижується фондомісткість [33].

В сучасних умовах основним резервом збільшення виробництва молока є підвищення ефективності корів. Для цього розробляються та впроваджуються різноманітні зоотехнічні та ветеринарні заходи. Тому важливо визначити їх економічну ефективність шляхом порівняння отриманих результатів з капітальними витратами, необхідними для їх досягнення.

Зоотехнічні заходи - це система заходів, спрямованих на поліпшення породного складу худоби та підвищення продуктивності. Економічна ефективність зоотехнічних заходів у виробництві молока може бути охарактеризована такими показниками, як продуктивність, виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь, затрати праці на одну людино-годину,

рентабельність, прибуток на одну корову та період окупності. Для оцінки конкретного зоотехнічного заходу бажано обрати показник, який найбільш об'єктивно характеризує його сутність.

Ветеринарні заходи - це система загальних і спеціальних заходів, спрямованих на підтримку або відновлення здоров'я і продуктивності тварин.

Методологія ветеринарних заходів ґрунтується на порівнянні витрат на їх проведення зі збитками, які могли б виникнути в разі їх невдачі. Економічний збиток, спричинений хворобою, характеризується втратою продукції, тоді як економічна ефективність лікування визначається шляхом порівняння отриманих ефектів (результатів) з понесеними витратами.

З метою підвищення якості управлінських рішень у молочному скотарстві доцільно структурувати процес управління виробництвом молока поетапно. Це дозволить уточнити характер діяльності, пов'язаної з інформаційним, аналітичним та методичним забезпеченням функцій управління. Чим ефективніше виробництво, тим раніше керівництво підприємства зможе виявити потенційні проблеми.

Однак у багатьох сільськогосподарських підприємствах ця проблема вирішується лише тоді, коли ігнорувати її вже не можна. Основною проблемою, з якою стикаються виробники молока, є низький прибуток та рентабельність виробництва молока. Однак, здебільшого ця проблема розглядається як зовнішня проблема, спричинена різницею в цінах. Наразі недостатньо уваги приділяється заходам з налагодження виробничого процесу. Більшість операторів приймають неправильні рішення, такі як зниження рівня інтенсивності годівлі, скорочення поголів'я, відмова від впровадження інноваційних технологій через брак фінансових ресурсів або відмова від найму кваліфікованих науковців з метою економії коштів.

Молочні фермери стикаються з проблемою невизначеності через мінливість факторів зовнішнього середовища. Коливання ринкової кон'юнктури на

продукцію та ресурси вимагають розробки декількох варіантів планів з урахуванням можливих змін параметрів зовнішнього середовища, таких як ціни на молоко та племінне поголів'я, вартість кормів, матеріально-технічних ресурсів та рівень оплати праці. У цьому контексті існує загальна потреба в удосконаленні існуючих систем інформаційного забезпечення управління процесом виробництва молока.

Алгоритм вибору варіанту дій з розроблених альтернатив повинен відповідати структурі власності агровиробника, структурі управління підприємством, специфіці його діяльності та рівню інтенсивності виробництва.

Найважливіше завдання - організувати вибір варіантів таким чином, щоб обрана альтернатива була найбільш ефективною з точки зору підприємства в цілому, а не окремих його частин.

Певне втручання можливе безпосередньо на етапі реалізації обраного інноваційного проекту, тобто у виробничий процес, але лише в дуже вузьких межах. Враховуючи специфіку процесу виробництва молочної продукції, необхідно запропонувати можливість коригувальних дій на найнижчому рівні управління, оскільки мова йде про біологічні об'єкти.

Таким чином, індикатори ефективності агрегації є взаємопов'язаними та залежними один від одного. На практиці, однак, ці показники можуть демонструвати суперечливі значення. Наприклад, ціна на молоко не знижується, а може навіть зростати, коли зростають надої, якість молока та продуктивність праці. Однак це не означає, що інтенсифікація є неефективною. Необхідно детально аналізувати та оцінювати показники інтенсифікації виробництва молока, а також враховувати конкретні внутрішні та зовнішні умови впровадження заходів з інтенсифікації виробничої діяльності.

Запропонована система взаємопов'язаних показників і критеріїв ефективності інтенсифікації виробництва молока, за умови правильного розрахунку та використання на практиці, дозволяє обґрунтовано оцінити

технічну, економічну, соціальну та екологічну ефективність організаційно-економічних заходів у виробництві. Основним критерієм економічної ефективності інтенсифікації молочного скотарства має бути максимальне виробництво якісної продукції за оптимальної собівартості при забезпеченні нормативних умов праці та побуту працівників і збереженні навколишнього середовища.

Для функціонування інформаційно-аналітичної системи забезпечення управління підприємством створюються банки та бази даних і знань [33].

Наприклад, банк даних - це комплекс спеціальних структур, алгоритмів, програмних продуктів і технічних засобів організації інформації, які в сукупності забезпечують створення і використання системи, її актуалізацію, координацію, багатоаспектне використання в інтересах об'єктів управління і безпосередній зв'язок з користувачами. База знань містить інформацію про накопичений досвід експертів з управління, використовується для розробки та обґрунтування управлінських рішень і є необхідною складовою експертної системи.

Сучасний етап розвитку молочних підприємств характеризується інтенсивним використанням комп'ютеризованих систем для управління технологічними процесами виробництва. Примітно, що 98% молочних ферм ведуть племінний облік на основі сучасних інформаційних технологій.

У корпоративному секторі молочного скотарства генерація інформації автоматизована на рівні технологічних процесів, обліку та селекції. Однак ці бази даних розпоршені в більшості суб'єктів господарювання і не є складовими єдиної інформаційної системи управління молочним стадом, а це означає, що переваги формування та функціонування інформаційної системи не можуть бути реалізовані повною мірою [28].

Сьогодні електронні системи управління стадом (ЕСУС) є частиною технології, поряд з доїльним обладнанням, і допомагають створювати інформаційні масиви про продуктивність тварин, якість молока, відтворення та

фізіологічний стан. Система дозволяє інтегрувати всі дані про стан тварин в одну комп'ютерну базу даних. Система дозволяє отримувати та контролювати цілий ряд показників, які використовуються для прийняття та реалізації раціональних управлінських рішень.

Програми управління стадом пов'язані з доїльним обладнанням. Доїльне обладнання є важливою ланкою в технології виробництва молока, оскільки саме тут збирається, оновлюється та реєструється інформація про продуктивність, якість молока, відтворення та фізіологію тварин. Комп'ютерна обробка цього набору даних надає експерту інформацію, на основі якої він може приймати раціональні рішення щодо корови чи стада.

Електронна система управління виконує такі завдання: облік, планування та контроль доїння; облік доїльного обладнання, доїльних апаратів та контроль роботи операторів доїння; здоров'я тварин; облік, планування та контроль ветеринарних заходів; розведення корів та репродуктивні функції (отелення, штучне осіменіння, тести на вагітність, гінекологічні тести), розподіл на групи (тільних корів, сухостійних корів, корів, що розгелилися, корів з першим отеленням, племінних корів, корів зі штучним осіменінням, дійних корів), аналіз структури стада та фізіологічного стану, облік надходжень і вибуття тварин.

Електронна система управління молочним стадом дозволяє швидко отримувати оперативну інформацію про ващих тварин, таку як стан здоров'я тварин; репродуктивна функція; загальний і разовий надій та якість молока; швидкий доступ до історії тварин; підвищення надоїв за рахунок доклінічного діагностування хвороб; аналіз структури стада і фізіологічного стану тварин; скорочення витрат на ветеринарні препарати; своєчасне виявлення порушень у технології відтворення стада; підвищення ефективності осіменіння; скорочення сервісperiode; зменшення кількості ялових тварин і збільшення виходу телят; підвищення ефективності годівлі за рахунок контролю ваги тварин, індивідуального годування, раціонального розподілу кормових добавок і

концентратів; зниження затрат праці на вирішення завдань з обліку, планування і контролю технологічних операцій; покращення якості управління відтворенням стада і підвищення культури виробництва [18].

Основним елементом ЕСУС є програмне забезпечення. У базу даних, де зберігається персональна картка кожної тварини, фахівці ферми вносять всю необхідну інформацію про тварину: режим годівлі, стан здоров'я кожної тварини, тільність, параметри якості молока та інші фізіологічні і виробничі дані. Існують різні версії системи ЕСУС, які не тільки контролюють виробництво молока але й іншу інформацію, яку можна збирати та вводити в комп'ютер.

Як показує практика молочного скотарства, важливим резервом підвищення ефективності виробництва молока є догляд за окремими тваринами і вдосконалення технічних процесів доїння, годівлі та штучного осіменіння корів і телиць на основі застосування прецизійних (високоточних) технологій і технічних засобів.

Невирішеними залишаються питання автоматизації бюджетування, економічного аналізу, розрахунку раціонів годівлі та використання експертних систем для формування і прийняття управлінських рішень.

Стан розвитку такого інформаційного забезпечення характерний для фермерських господарств з поголів'ям до 100 корів, де виробничі процеси частково автоматизовані, а фінансовий та управлінський облік ведеться на базі 1С-Бухгалтерія. Очевидно, що для вирішення проблеми інформаційного забезпечення функцій молочного скотарства можуть бути використані послуги незалежних експертів.

Однією з проблем сучасного молочного скотарства в диверсифікованих господарствах корпоративного сектору аграрної економіки є відсутність збалансованого підходу до управління та планування технічних процесів утримання та менеджменту тваринництва. Недотримання відповідних вимог є

однією з основних причин недосягнення високих економічних показників у

тваринництві. Для автоматизації оперативного управління молочним комплексом пропонується використання автоматизованої системи управління молочним скотарством в сільськогосподарських підприємствах, що включає облік, планування, контроль та аналіз його діяльності. Система дозволяє вести електронні картотеки поголів'я, здійснювати аналіз, контроль, планування та облік виконання технічних завдань на основі фізіологічного стану тварин, а також прогнозувати, аналізувати, планувати та контролювати молочну продуктивність стада в цілому та окремих тварин. Програмний комплекс повинен базуватися на математичній моделі, здатній автоматизувати наступні виробничі процеси: облік, планування, контроль та аналіз. Використання програмних систем гарантує підвищення якості управлінських рішень, зниження витрат на управління молочними фермами, своєчасне виявлення та попередження технічних збоїв і підвищення ефективності роботи структурних підрозділів.

Узагальнюючи досвід провідних країн світу щодо інформаційного забезпечення бізнеспроцесів у молочному скотарстві, вважаємо за доцільне створити інформаційну систему (ІС) "Молочне скотарство". Ця система стане підґрунтям відповідно до її технологічних засад для запровадження єдиної інформаційної системи, яка відповідає національним і міжнародним вимогам системи ідентифікації та реєстрації великої рогатої худоби; сприятиме розробці та впровадженню централізованої загальнодержавної системи реєстрації та ведення даних про суб'єкти — учасники системи ідентифікації, (власників тварин, тваринницьких об'єктів, підприємств переробки та утилізації худоби, виробників тваринницької продукції і т.д.) із використанням присвоєних їм міжнародних глобальних ідентифікаційних номерів місця розташування; реєстрації, веденню та накопиченню даних (електронних паспортів) про все поголів'я з присвоєнням унікальних ідентифікаційних номерів (із урахуванням національних і міжнародних вимог); дасть можливість отримати оперативну інформацію про походження, місцезнаходження тварини, стан здоров'я на всіх

етапах життєвого циклу: народження, вакцинація, переміщення, транспортування, забій (утилізація), переробка, виробництво продукції тваринного походження; створення технологічного базису для організації електронних механізмів відстеження продукції тваринного походження.

Необхідно забезпечити подальший розвиток інформаційної системи в наступних напрямках: розробка додатків для роботи з системою через мобільні пристрої (смартфони, планшети), які надають зацікавленим особам найбільш актуальну та достовірну інформацію; розвиток географічної інформації, модулі, що надають нові можливості для аналізу роботи, управління та координації; ІС інтегрована з загальними племінними системами обліку, системами розрахунку індексу племінної вартості, системами електронного уряду тощо.

3.3. Шляхи удосконалення виробництва і використання кормів у молочному скотарстві

Генетичне виробництво молока у великої рогатої худоби, незалежно від породи, може бути досягнуте за правильних умов, серед яких корми є пріоритетними. Корми є важливою ланкою, що об'єднує рослинництво і тваринництво. Немає жодної галузі рослинництва, яка б не підтримувала розвиток тваринництва, особливо молочного скотарства. Поголів'я худоби, продуктивність та вид тваринницької продукції залежать від наявності кормових ресурсів.

В Україні виробництво кормів та перетравного протеїну є лімітуючим фактором.

Стримуючим фактором для виробництва кормів та перетравного протеїну в Україні є незавершеність існуючих технологій виробництва та зберігання кормів.

Стимулюючим фактором для виробництва кормів та перетравного протеїну в Україні є недосконалість існуючих технологій виробництва та зберігання кормів. Сільськогосподарські угіддя характеризуються високим рівнем розораності.

Площа сіножатей і пасовищ зменшується і деградує. Поряд з такою вразливістю сільськогосподарських підприємств у виробництві та використанні кормових культур, існує проблема дуже високих трудових і матеріальних витрат на виробництво одиниці продукції кормових культур.

Вирощені корми, як правило, збираються та зберігаються у невідповідний час. Аналіз поживних речовин, що містяться в кормах, практично не проводиться.

Обмеженням у виробництві кормів та перетравного протеїну в Україні є недосконалість існуючих технологій виробництва та зберігання кормів. Сільськогосподарські угіддя інтенсивно розорані, а сіножаті та пасовища характеризуються зменшенням та деградацією. Водночас, вразливі місця сільськогосподарських підприємств у виробництві та використанні кормових культур полягають у тому, що трудові та матеріальні витрати на одиницю корму є дуже високими, вироблені корми, як правило, не збираються та не зберігаються в оптимальні терміни, відсутній достатній аналіз поживних речовин у кормах, а традиційні корми є одноманітними.

Аграрна наука довела, що продуктивність тваринництва на 50% залежить від годівлі тварин, на 20% - від породи, а решта - від методів управління.

Водночас, оскільки на корми припадає найбільша частка (40-50%) ресурсно-енергетичних витрат на виробництво молока, основою для розробки оптимальних раціонів годівлі є дотримання двох ключових принципів: мінімальна вартість кормової одиниці та оптимальна інтенсивність годівлі.

Конкурентоспроможне тваринництво не має сенсу без освоєння виробництва недорогих, якісних, високоенергетичних, високопротеїнових кормів та відмови від кормів з низькою поживністю.

Основним завданням розвитку кормової інфраструктури є зменшення втрат кормів під час заготівлі, зберігання, підготовки та згодовування, що залежить від прогресивних технологій заготівлі та переробки, а також технічного оснащення кормовиробництва. Однією з причин зниження загального врожаю кормових культур на 20-30% є збирання врожаю у стадії, нижчій за оптимальну. Корми (такі як багаторічні та однорічні трави для сінажу, сіно та кукурудза на силос) потрібно збирати в найбільш поживній стадії.

Економічно вигідно, щоб до 85-90% раціону корови складали подрібнені стеблові корми, такі як сіно, сінаж, кукурудзяний та зерновий силос. Однак передумовою такого підходу є висока якість грубих кормів, яка досягається дотриманням вимог до вирощування, збирання, підготовки та зберігання цих кормів.

У процесі заготівлі сіна необхідно враховувати той факт, що найбільше протеїну міститься в рослині на ранніх стадіях росту.

Клітковина погано перетравлюється і знижує засвоюваність інших поживних речовин. Вона знижує засвоюваність інших поживних речовин.

При заготівлі сіна слід враховувати, що найбільше білка міститься в рослині на початку вегетації, а клітковина збільшується в міру росту рослини, що робить її менш засвоюваною і знижує засвоюваність інших поживних речовин. Методи активного вентильовання є більш ефективними для заготівлі сіна. Поживні речовини при такому зберіганні зберігаються набагато краще, ніж при сушінні в полі: на 5-7% більше сухої речовини, на 7-8% більше протеїну і на 10-15% більше каротину (Таблиця 3.4).

Рекомендується заготовляти силос у фазі молочно-воскової та воскової стиглості ядра, вологість зеленої маси не повинна перевищувати 70-75% (за якої відбуваються значні втрати поживних речовин через стікання соку), а для зменшення втрат поживних речовин під час зберігання використовувати консерванти. Такий підхід збільшує термін зберігання на 10-12% для сухої

речовини, 12-16% для перетравного протеїну і близько 10% для каротину (Таблиця 3.4).

Траву для сінокошіння скошують у період росту пагонів і сушать на великих площах із швидким процесом копчення. Вміст сирової клітковини в сіні в сухій речовині становить 22-24%. Вологість сінажної маси не повинна перевищувати 40% (при вологості 53,5% поживність 100 кг сінажу становить 35 ккал, 50% - 37,8 ккал, 40% - 45,3 ккал). Висока якість силосу та сінажу досягається завдяки використанню хімічних консервантів, особливо при консервуванні культур, зібраних за несприятливих погодних умов, або культур, які важко силосуються (бобові, зернобобові та злакові суміші). Цей метод дозволяє додавати до корму необхідні добавки, такі як азот, фосфор і сірка (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Збереженість поживних речовин при різних технологіях заготівлі кормів

Вид корму	Збереженість, %		
	сухої речовини	протеїну	каротину
Сіно польової сушки, пресоване	72-75	65-70	20-25
Сіно досушене активним вентиляванням	77-82	73-77	30-40
Силос із кукурудзи високої стиглості	85-90	82-91	85-95
Силос із кукурудзи молочно-воскової стиглості	80-83	85-90	90-95
Силос приготовлений хімічними консервантами	92-97	93-98	85-95
Сінаж	85	80-86	40-45
Гранули, трав'яне борошно, брикети	92-95	92-95	90-95

Оскільки в структурі виробничих витрат при виробництві кормових культур найбільшу частку займають мінеральні добрива (близько 30%) та паливно-мастильні матеріали (20-40%), впровадження низькоенергетичних технологій і технологічних заходів є резервом підвищення енергоефективності виробництва

та використання кормів: мінімальний обробіток ґрунту забезпечує 25-30% порівняно з традиційним обробітком ґрунту економія палива. Прямий посів проміжних і поживних культур у сівозміні (економія палива 60-80%) та ефективне використання гербіцидів зменшують енергоємність міжрядного обробітку ґрунту в просапних культурах у два-три рази; неводнення трави перед сушінням, зневоднення рідкого гною та консервування вологого зерна замість сушіння зменшують споживання енергії в 1,5-2 рази; використання комбінованої техніки та раціональна інтенсифікація роботи тракторів може зменшити споживання пального на 15-20% на гектар.

Вибір технології переробки кормів повинен ґрунтуватися як на збереженні поживних речовин, так і на енергетичних витратах конкретної технології. Наприклад, люцерна є найбільш ефективною з точки зору поживної цінності, вартості та енергії при використанні в якості зеленого корму. Гранули люцерни та трав'яне борошно мають на 5% нижчу поживну цінність на гектар, сінаж - на 15%, а сіно - на 30%.

Створення орних пасовищ має першочергове значення для сільськогосподарських підприємств, які займаються розведенням великої рогатої худоби. Це пов'язано з економією енергії, зменшенням трудових і матеріальних ресурсів (шоденний збір і транспортування зеленої маси, вивезення гною, вивіпнення техніки для догляду за худобою) та зменшення використання концентрованих кормів.

Годування молочних корів основним раціоном є дуже важливим, але в багатьох випадках необхідно купувати деякі корми для доповнення основного раціону та покращення його якості та поживної цінності. У всьому світі премікси (вітамінно-мінеральні добавки) використовуються для компенсації дефіциту вітамінів, мінералів та основних елементів у кормах для тварин, але більшість сільськогосподарських підприємств в Україні використовують лише кухонну сіль та крейду в якості мінеральних добавок. Недостатність преміксів та їх

відповідних компонентів призводить до зниження рівня використання кормів та недоїдання худоби, зниження потенційної продуктивності худоби та погіршення репродуктивної функції корів-матерів, що спричиняє захворювання та сприяє народженню нежиттєздатного приплоду.

Велике значення в системі використання кормів має правильний розподіл і своєчасність годівлі кормом для окремих груп тварин. Для корів слід брати до уваги продуктивність, вікову групу, період лактації і т. д.

Високоякісні концентрати відіграють важливу роль у годівлі великої рогатої худоби, але з переходом від концентрованих подрібнених гранульованих кормів до кормів з високою питомою вагою біологічний режим годування стає дуже важливим. Збільшення частоти годівлі цими кормами протягом 1 дня оптимізує процеси травлення і обміну речовин у великої рогатої худоби, сприяючи підвищенню продуктивності і здоров'я.

Рівень концентрованого корму в раціоні молочних корів залежить, з одного боку, від планованої продуктивності, а з іншого – від якості сипучих кормів. У той же час, в першому випадку залежність пряма, а в другому – протилежна. У цьому випадку низька якість грубого корму не компенсується підвищеним рівнем використання кінцевого корму, оскільки рівень споживання грубого корму знижується.

Розумне забезпечення тварин кормами є основним фактором, що підвищує молочну продуктивність великої рогатої худоби. Поживна цінність, витрати на вирощування і переробку різних кормів варіюються, а вартість виробництва молока залежить від насиченості великої рогатої худоби кормами. Тому для формування економічно вигідної кормової бази необхідно, перш за все, провести об'єктивну економічну оцінку кормової продукції за певних умов; оптимізувати склад кормових культур, який, згідно з вимогами тваринницької технології, забезпечує максимальну кількість корму для різних тварин види в певному регіоні. Для формування кормових культур, що забезпечують найкращий

економічний ефект і повністю задовольняють потребу тварин в поживних речовинах. Якісне поліпшення кормової бази визначається такими комплексними факторами, як підвищення кваліфікації персоналу, впровадження нових високоврожайних сортів кормових культур, вдосконалення систем землеробства, застосування передових технологій виробництва, підготовка і використання кормових ресурсів, а також вдосконалення технічної оснащеності підприємств.

виробництво кормів.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВОК

1. Виробництвом молока в сільському господарстві займаються молочні ферми різних розмірів та систем управління, які в середньому ефективно працювали протягом останнього десятиліття. Господарства з більшим поголів'ям корів працювали краще. Регіональні відмінності в рівнях ефективності можна пояснити природно-кліматичними характеристиками, інтеграційними зв'язками між виробниками та молокопереробними підприємствами, а також наявністю одного або декількох економічно стійких та конкурентоспроможних підприємств-лідерів у регіоні. Співвідношення між національними та світовими цінами на молоко та їх циклічність змушують сільськогосподарські підприємства оптимізувати свої внутрішні резерви і, зокрема, розробляти проекти з підвищення ефективності, спрямовані на збільшення продуктивності тваринництва.

2. Наразі на українську молочну продукцію в ЄС немає попиту, молочної сировини надлишок, а склади переповнені товарами-замінниками. Крім того, під тиском місцевих учасників ринку уряд Польщі тимчасово заборонив імпорту і транспортування сільськогосподарської продукції з України, в тому числі молочної продукції, що ще більше ускладнило продаж вітчизняним виробникам.

За підсумками 2022 року валютний еквівалент імпорту молочної продукції з Польщі в Україну склав 208 млн євро, або 3% від загального експорту молочної продукції країни, тоді як валютний еквівалент української продукції на прилавках у Польщі становив у 5 разів меншим.

3. Рациональне забезпечення тварин кормами є основним чинником підвищення молочної продуктивності корів. Поживність, витрати на посадку та обробку різних пасовищ різні, а вартість виробництва молока залежить від насиченості раціону корови. Тому для формування кормової бази з економічною вигодою необхідно насамперед провести об'єктивну економічну оцінку кормів у

конкретних умовах, оптимізувати структуру кормових посівів, щоб кормове забезпечення різних тварин на певній території відповідало вимогам. технології тваринництва та сформуванню кормову базу з найвищою економічною вигодою.

Кормові культури, які повністю задовольняють поживні потреби тварин.

Поліпшення якості кормової бази визначається комплексом факторів, таких як

підвищення кваліфікації персоналу, впровадження нових високопродуктивних сортів кормових культур, удосконалення систем землеробства, застосування прогресивних технологій виробництва, розподіл і використання кормових

ресурсів, збільшення виробництва кормів. Технологія та обладнання

виробництва кормів.

4. Як наслідок, виробництво молока за дев'ять місяців 2022 року склало 5803,8 тис. тонн, це на 14,8% менше попереднього року. Зокрема, 79,2% молока,

або 4594 тис. тонн, вироблено в районах, де проходили бойові дії та окупація. У

районах ведення бойових дій вироблено 20,8% молока, або 1209,8 тис. тонн. з

промислових ферм відвантажено молока 1937,6 тис. тонн (менше на 6,8%

порівняно з минулим роком), з особистих селянських господарств — 3866,2 тис.

тонн (на -18,3%).

5. Розглядаючи прогнози різних міжнародних організацій, то вони свідчать

про незначне зменшення виробництва молока у 2028 році на 5,6% порівняно з

2020 р. Водночас, існують певні розбіжності у фактичних даних. Таким чином,

прогнозована продуктивність ВРХ у 2019 році (5060 кг) майже повністю

відповідає фактичній (4976 кг), а прогнозоване поголів'я ВРХ (2000 тис. голів) на

11,8% перевищує фактичні дані.

6. Годування молочного скотарства власного виробництва є дуже важливим,

але в багатьох випадках необхідно купувати деякі корми для доповнення

основного (власного виробництва) раціону та покращення його якості та

поживної цінності. У всьому світі премікси (вітамінно-мінеральні добавки)

використовуються для компенсації дефіциту вітамінів, мінералів та основних

елементів у кормах для тварин, але більшість сільськогосподарських підприємств в Україні використовують лише кухонну сіль та крейду в якості мінеральних добавок. Недостатність преміксів та їх відповідних компонентів призводить до зниження рівня використання кормів та недоїдання худоби, зниження потенційної продуктивності худоби та погіршення репродуктивної функції корів-матерів, що спричиняє захворювання та сприяє народженню нежиттєздатного приплоду.

7. Основною проблемою у розвитку кормової бази є зменшення втрат кормів під час збирання, зберігання, заготівлі та згодовування, що залежить від досконалості технологій збирання та переробки, а також технічного оснащення кормовиробництва. Однією з причин зниження загального врожаю кормових культур на 20-30% є збирання врожаю у фазах стиглості, нижчих за оптимальні. Корми (багаторічні та однорічні трави на сінаж, сіно, кукурудзу на силос тощо) необхідно збирати в найбільш вищій фазі поживних речовини, що не тільки підвищує врожайність, а й забезпечує оптимальне енергозабезпечення тварин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку): науково-виробниче видання. П. Т. Саблука. В. Я. Месель-Веселяка. М. М. Федорова. К.: ННЦ ІАЕ 2016. 1008 с.

2. Андрийчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. К.: ІЗМН 2016. 512 с.

4. Азізов С.П. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах; С.П. Азізов. П.К. Канінський. В.М. Скупий. 2014. 834 с.

5. Арич М. І. Порівняльний аналіз динаміки та структури фінансово-економічних результатів підприємств молочної промисловості України - 2014, с.181-185

6. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продуктів скотарства 2015. 225с.

7. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці: ХНУ. ГОВ «Тріода-М» 2011. 502с.

8. Гуцул Т.А. Ефективність та перспективи розвитку молочного скотарства в Україні - Вісник 2012.

9. Гринчук В.Ю. Основні показники характеристики економічних взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК. URL: www.nbuu.gov.ua

10. Господарський кодекс України: офіц. текст: Прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року. 2003. 204 с/

11. Гурська І. С. Особливості та економічна ефективність розвитку молочного скотарства у господарських формуваннях - 2014, с.97-101

12. Гурська І. С. Федуняк І. О. Перспективи розвитку молочної галузі Агросвіт № 10. 2016 с.317.

13. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва в сільськогосподарському підприємстві 2018. 340 с.

14. Економіка виробництва м'яса і молочної продукції в Україні : моногр. за ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.

15. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики» на період до 2015 року Урядовий кур'єр 2005.

16. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України. К.: «Нічлава» 2004. 312 с.

17. Ільчук М.М. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції: ЗАТ «Нічлава» 2012. 363 с.

18. Інформаційні технології в зооінженерії: навч. посіб. / В.Г. Миронов, В.В. Морозов, М.Г. Поляков та ін. Херсон: ХДАУРВЦ Колос, 2018. 110 с.

19. Ключко В. М. Стан та шляхи підвищення економічної ефективності молокопродуктового підкомплексу АПК України - Ефективна економіка. – 2013. – №6 – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/>

20. Литовченко М. В. Молочна промисловість України: стан та перспективи розвитку; Агросвіт № 8 2015 с.244.

21. Лозинська І.В. Формування та перспективи розвитку галузі м'ясомолочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах - Суми Сумський національний аграрний університет 2015. 342с.

22. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. К.: ІАЕ, 2012. 182 с.

23. Лузан Ю.Я. Збалансованість попиту та пропозицій на продовольчому ринку України - Економіка АПК. – 2015.

24. Лупенко Ю.О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року - 2012. - 182 с.

25. Муха Р. А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України. Ефективна економіка. 2019. № 8. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7218>

26. Месель-Веселяк В. Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні; Економіка АПК. 2013. №3. С. 361.

27. Мертенс В.П. Економіка сільського господарства / В.П. Мертенс, В.І. Мацибора, Л. Ф. Жигало та ін.; за ред. В.П. Мертенса. — К.: "Урожай", 1995. —

288 с

28. Нелепова А.В. Програмне управління процесами в галузі тваринництва / А.В. Нелепова, Р.О. Трибрат, Л.В. Бондаренко. К.: "Кафедра", 2018. 200 с..

29. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств регіону: теорія методика практика: монограф. М.К. Пархомиць. В.В. Гудак. Тернопіль: ТНЕУ. 2014. 256с.

30. Пархомиць М.К., Уніят Л.М. Підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах. Інноваційна економіка АПК. Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 2016.

31. Пархомиць М.К., Уніят Л.М. Стан та перспективи економічного розвитку регіонального молокопродуктового підкомплексу - «Економічна думка» ТДЕУ, 2017 - С.153-163

32. Радько В. І. Економічна ефективність виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами України. – 2013. – Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – С. 186-191.

33. 5. Сучкова Н. В. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва - Економічний форум. – 2016. – № 2. – С. 98—102.

НУБІП України

34. Снявця Ю. В. Економічна оцінка стану галузі тваринництва та державна підтримка її розвитку - Економічний аналіз: зб. наук. праць - 2015. - С. 133-138.

35. Свиноус І.В., Гура А.М. Формування інформаційно-консультативного забезпечення функціонування суб'єктів аграрного ринку. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2017, № 1 – 2. С. 269 – 275

36. Сус Л. В. Головні аспекти державного бюджетного фінансування галузі тваринництва - Продуктивність агропромислового виробництва. - 2014. - С. 645.

37. Сус Л. В. Стан реалізації фінансової державної підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні - 2014 - С. 24 .

38. Сучасний стан розвитку галузі тваринництва та напрями її державного регулювання - Економічний простір. - 2016. - с. 102-111.

39. 21-заг. Звіт про реалізацію продукції сільського господарства ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

40. 24-сг. Звіт про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

41. 29-сг. Звіт про площі та валові збори врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

42. 50-сг. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

43. Ф4-сг. Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

44. Ф2. Звіт про фінансові результати ТОВ «УМК» за 2020 – 2022 роки.

45. Звіт про управління ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "УКРАЇНСЬКА МОЛОЧНА КОМПАНІЯ - Електронний ресурс. – [Режим доступу]: [https://www.ua-milk.com/novini/zvit-pro-upravlinnya-](https://www.ua-milk.com/novini/zvit-pro-upravlinnya-zh2021-gik)

[zh2021-gik](https://www.ua-milk.com/novini/zvit-pro-upravlinnya-zh2021-gik)

46. Пархомець М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України. Тернопіль: «Економічна думка» 2013. 328с.

47. Тарасюк Н.М. Управління ефективністю економічних взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК 2014. с. 286.

48. Тваринництво України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2015/sb/zb_tvar_2018.zip.

50. Тваринництво України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2015/sb/zb_tvar_2019.zip.

51. Тваринництво України. – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/katalog/kat_u/2015/sb/zb_tvar_2021.zip.

52. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія. К.: ННЦ ІАЕ 2012. 386 с.

53. Яковлева А.О. Проблеми та основні напрямки ефективного виробництва молока [Електронний ресурс]- Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. – 2018.

54. Яців І.Б. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: Монографія: Український бестселер 2013. 427с.

55. Ashby A. W. "Jesse Collings" in Oxford Dictionary of National Biography. Oxford: Oxford University Press, 2004. Vol. 12. P. 668-669

56. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at <http://ukrstat.gov.ua> (Accessed 23 April 2022).

57. Стаття на УКРІНФОРМ виробництво молока за 2023 рік - Електронний ресурс – [Режим доступу] <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3554148-virobnictvo-moloka-v-ukraini-skorotilos-na-6.html>

58. Стаття на УКРІНФОРМ виробництво молока - Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3700051-v-ukraini-virobnictvo-moloka-zroslo-na-13-profilna-asociacia.html>

59. IFCN Dairy Outlook 2030. URL :
<https://ifcdairy.org/wpcontent/uploads/2018/06/IFCN-Dairy-Outlook-2030-Brochure.pdf>
НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІ! ПІРАНІ

НУБІ! ПІРАНІ

НУБІ! ПІРАНІ

ПОЛІТИКИ

НУБІ! ПІРАНІ

НУБІ! ПІРАНІ

НУБІП України

Динаміка забезпеченості підприємства основним капіталом і його

Використання ТОВ «УМК»

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020 р.
Вартість валової продукції, тис. грн	599 522,9	790 185,8	867 431,4	144,69
Вартість основного капіталу, тис. грн	560 431,6	581 270,1	658 119,5	117,43
на 1 га с.-г. угідь	100,35	95,24	102,8	102,44
на 1 середньорічного працівника	598,23	576,86	560,85	93,75
Капіталовіддача, грн	1,07	1,36	1,32	123,36
Капіталомісткість продукції, грн	0,935	0,735	0,759	81,18
Норма прибутку, %	11,41	30,22	13,67	X

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у
аграрному підприємстві ТОВ «УМК»

Показники	2021р.		2022 р.		2022 р. у % до 2021 р.
	площа, га	питома вага, %	площа, га	питома вага, %	
Посівна площа - всього	8 875,0	100	9 049,0	100	101,96
Культури зернові і зернобобові - всього	2 617,0	29,49	3 561,0	39,35	136,07
Кукурудза	2 422,0	27,29	3 349,0	37,01	138,27
Жито озиме	556,0	6,26	212,0	2,34	38,13
Культури технічні - всього	2 930,0	33,01	1 834,0	20,27	62,59
соя	2 930,0	33,01	1 834,0	20,27	62,59
Культури кормові – всього	2 967,0	33,43	3 654,0	40,38	123,15
Кукурудза кормова	1 957,0	22,05	2 147,0	23,73	109,71
Трави однорічні	444,0	5,00	627,0	6,93	141,22
Трави багаторічні	566,0	6,38	880,0	9,72	155,48

НУБІП України

НУБІП України